

TÜRKİYE’DE ÇOK PARTİLİ DÖNEMİN İLK YILLARINDA KADIN SİYASETÇİ OLMAK: MÜFİDE İLHAN ÖRNEĞİ*

Nesli ÖZKAY DİKKAYA¹, Fahriye DİNÇER²

Öz

Türkiye’nin 1945 yılında çok partili hayata geçmesi ve 1950 yılında iktidarın el değiştirmesi Türkiye siyaseti için bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Bu yeni dönemin ilk yerel seçimlerinde, Demokrat Parti’nin (DP) Mersin’deki (İçel) galibiyeti ile birlikte Müfide İlhan Belediye Meclisi tarafından başkanlığa seçilmiş ve 8 Eylül 1950 tarihinde Türkiye’nin ilk kadın il belediye başkanı olmuştur. İlhan, başkan olduğu süre boyunca aktif bir siyasi faaliyet yürütmüştür, ancak Belediye Meclisi ile yaşadığı anlaşmazlıklar nedeniyle 12 Aralık 1951’de bu görevinden alınmıştır. 1954 yılına kadar Mersin Belediye Meclis üyeliğine devam etmesine rağmen DP yönetimi ve il teşkilatı ile yaşadığı bazı sorunlar neticesinde partiden de istifa etmiştir. İstifasının ardından yine siyaset içinde kalmış, 1954’te *Mücadele* isimli bir gazete çıkarmış ve DP’den ayrılan bazı isimlerle Müstakilleri Destekleme Cemiyeti’ni kurmuştur. Bu çalışmada Müfide İlhan’ın bir kadın siyasetçi olarak başkanlığı nasıl deneyimlediği, görev süresince ve sonrasında ne gibi sorunlarla karşılaştığı, dönemin siyasi çevrelerinden ve basından ne gibi tepkiler aldığı ve bu tepkiler ve problemler karşısında kendisini nasıl ifade ettiği aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Öncelikle bu çalışma için İlhan’ın Mersin’de aktif olarak siyaset içinde olduğu döneme ilişkin çeşitli haber ve köşe yazılarının bulunduğu süreli yayınlara en temel kaynaklar olmuştur. Bu amaçla, 1946-1954 yılları arasında *Akşam*, *Cumhuriyet*, *Milliyet*, *Vatan*, *Yeni Adana*, *Yeni İstanbul*, *Yeni Mersin* ve *Zafer* gazeteleri taranmıştır. İkinci olarak, İlhan’ın DP’den ayrılış sürecini ve Müstakilleri Destekleme Cemiyeti’nin kuruluş ve gelişim süreçlerini ortaya çıkarmak için Müfide İlhan’ın çıkardığı *Mücadele* gazetesinin tüm sayıları incelenmiştir. Ayrıca İlhan’ın Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi’nde bulunan kişisel arşivinden faydalanılmış ve kızı Simla İlhan ile bir sözlü tarih görüşmesi yapılmıştır (19 Kasım 2022, Bodrum). Ek olarak çeşitli ikincil kaynaklar da süreli yayınlardan ve görüşmelerden elde edilen bilgileri karşılaştırarak değerlendirme açısından faydalı olmuştur. İlhan’ın deneyimleri, dönemin siyasi ikliminde kadın siyasetçilerin hangi tür zorluklarla karşılaştıklarına, gazetelerde nasıl değerlendirildiklerine ve temsil edildiklerine dair önemli ipuçları sunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Müfide İlhan, kadın belediye başkanı, Demokrat Parti, kadın temsiliyeti, *Mücadele* gazetesi, Müstakilleri Destekleme Cemiyeti.

Jel Sınıflaması: D72, K16, Z00

BEING A FEMALE POLITICIAN IN THE EARLY YEARS OF MULTI-PARTY SYSTEM IN TURKEY: THE CASE OF MÜFİDE İLHAN

Abstract

After Turkey’s multi-party regime in 1945, the change of power in 1950 is considered a turning point in Turkish politics. In the first local elections of this new period, with Democratic Party’s (DP) victory in Mersin (İçel), Müfide İlhan was elected as the mayor by the Municipal Council and became Turkey’s first female mayor of a province on September 8, 1950. During her period as a mayor, İlhan was very active in political life. However, due to some disagreements with the Municipal Council, she was removed from her post on December 12, 1951. Despite her ongoing position as a member of the Mersin Municipal Council until 1954, she resigned from the DP due to some troubles she had with the party administration and local organization. After her resignation in 1954, she started to publish a newspaper named *Mücadele* (The Struggle) and participated in the foundation of the

* Bu çalışma Yıldız Teknik Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı Doktora Programı çerçevesinde devam etmekte olan “Türkiye’nin İlk Kadın İl Belediye Başkanı Müfide İlhan’ın Yaşam Öyküsü (1911-1996)” başlıklı doktora tezimin Müfide İlhan’ın Mersin’deki siyasi hayatını ele alan bölümü esas alınarak hazırlanmıştır. Bu araştırma bağlamında Müfide İlhan’ın kızı Simla İlhan ile yapılan sözlü tarih görüşmesi için Akademik Etik Kurul başvurusu yapılmış Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu’nun 01.12.2021 tarihli ve 2022.12 numaralı Etik Kurul Toplantı Kararı ile başvuru kabul edilmiştir. Çalışma herhangi bir projeye bağlı olmadığı gibi yararlanılan bir fon da bulunmamaktadır ve 2018 yılından itibaren devam etmekte olan doktora tez araştırması sonucunda toplanmış verilerden oluşmaktadır.

¹ Doktora Öğrencisi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, nesli.ozkay@std.yildiz.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8785-6810

² Dr. Öğr. Üyesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, fahriyek@yildiz.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0148-8349

Müstakilleri Destekleme Cemiyeti (Association for Supporting the Independents) together with some individuals who had left the DP. The study attempts to shed light on what kind of experiences İlhan had as a female politician, the challenges she faced during and after her term, the reactions she received from the political circles and the press of the time, and how she expressed herself in response to these reactions and problems.

Primarily, news and articles in the periodicals of the time when İlhan was actively involved in politics in Mersin have served as primary sources for this study. For this purpose, the newspapers *Akşam*, *Cumhuriyet*, *Milliyet*, *Vatan*, *Yeni Adana*, *Yeni İstanbul*, *Yeni Mersin* and *Zafer* were researched between 1946 and 1954. Secondly, all the issues of *Mücadele* newspaper, which was founded and directed by Müfide İlhan, were researched in order to reveal the process of İlhan's departure from the DP and the establishment and development of Müstakilleri Destekleme Cemiyeti. In addition, the personal archive of İlhan in Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı (The Women's Library and Information Centre Foundation) was used and an oral history interview was conducted with Müfide İlhan's daughter Simla İlhan (November 19, 2022, Bodrum). Various secondary sources were also used to compare and evaluate the information obtained from periodicals and interviews. Müfide İlhan's experiences provide significant clues about what kind of challenges female politicians faced in the political climate of the time and how they were regarded and represented in newspapers.

Keywords: Müfide İlhan, female mayor, Democratic Party, female representation, *Mücadele* newspaper, Association for Supporting the Independents.

Jel Classification: D72, K16, Z00

1. Giriş

19. ve 20. yüzyıllar Osmanlı Devleti'nde toplumsal hayatta köklü değişimlerin meydana geldiği dönemlerdir. Bu dönemlerde siyasal, ekonomik ve toplumsal alanlarda yaşanan sorunlara çözüm üretebilmek için Batı'ya yönelik başlamış, fikri alanda Batı ile birçok etkileşim gerçekleşmiş ve bu etkileşimler neticesinde Osmanlı'da kadınların konumu tartışmaya açılmıştır. Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde kadınlar öncelikle eğitim konusunda bazı kazanımlar elde ederken, Osmanlı Devleti'nin 1911 yılında başlayan ve Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı, Milli Mücadele ile geçen yaklaşık on yıllık kesintisiz savaşlar döneminde kadınlar, kendilerini toplumsal seferberlik içerisinde bulmuşlar, ardından sosyal yaşamda ve iş hayatında görünür hale gelmişlerdir. Çıkardıkları gazete ve dergilerde haklarını savunmuşlardır (Çakır, 2013: 59). Kadınlar genç Cumhuriyet döneminde çeşitli siyasal haklar elde etse de Yeşim Arat'ın belirttiği gibi, bu süreç içerisinde Cumhuriyet'in kurucularının toplumun çıkarlarını en iyi kendilerinin bildiği ve bu çıkarların da kadınların çıkarlarına denk düştüğü, kadınların istediklerinin ne olduğunun üzerinde ise durulmadığı söylenebilir (Arat, 2014: 100-102).

Kadınların istediklerinin gündeme alınmadığı görüşünü destekleyen en önemli örneklerden biri Kadınlar Halk Fırkası'nın kurulma çabalarına ilişkindir. Cumhuriyet'e çok yaklaşılacak bir dönemde, 16 Haziran 1923 tarihinde dönemin önemli kadın hakları savunucularından Nezihe Muhiddin'in öncülük ettiği Kadınlar Halk Fırkası'nın kurulduğu ilan edilmiştir. Ancak kadınlar, henüz siyasi haklara sahip olmadıkları gerekçesi ile parti kuramayacakları cevabını almışlardır. Böylece, kadınların siyasi parti kurma girişimleri Cumhuriyet'in kurulmasından

hemen birkaç ay önce engellenirken siyasi haklar elde etme süreçleri de Cumhuriyet'in ilk yıllarında olmamıştır. Fırka kurma girişimlerinin sonuçsuz kalmasının ardından Muhiddin ve arkadaşları tüzük değişikliğine gitmiş ve 7 Şubat 1924'te Türk Kadınlar Birliği'ni (TKB) kurmuşlardır. TKB'nin nizamnamesinde özellikle vurgulanan konu birliğin siyasetle ilgisinin olmadığı ve bir yardım cemiyeti özelliğinde kurulmuş olduğudur. Nitekim bir yılın sonunda TKB, beş yüz yetime elbise, ayakkabı, çorap, iki yüz dul kadına yardım parası ve iki yüz genç kıza ayakkabı dağıttığını, on beş yetimi çeşitli kuruluşlara yerleştirdiğini, yirmi kadına iş bulduğunu, dul ve fakir kadınlara iş verdiğini, İstanbul'un tüm mahallelerinde fakir ve yetim çocukların istatistiğini yaptığını ve bir de dikiş evi kurduklarını açıklamıştır (Özkay, 2017: 35).

Birlik bir yardım kuruluşu olarak hareket etme özelliğini 1927'de Muhiddin'in kadınların siyasi haklarını elde etmesi için çalışacağı ile alakalı maddenin nizamnameye eklenmesini isteyene kadar korumuştur. Muhiddin'in 25 Mart 1927 tarihinde TKB kongresinde dile getirdiği bu istek, birlikten ihraç edilmesine kadar giden olaylara sahne olmuş, Muhiddin yolsuzlukla suçlanmış, bu suçlama kanıtlanamasa da Muhiddin'in birlik ile ilişkisi kesilmiştir. Bu tarihten sonra TKB, kadınların siyasi haklarının kazanılması konusunda geri planda durmuştur. 18-24 Nisan 1935 tarihinde İstanbul'da toplanan 12. Uluslararası Kadın Birliği Kongresi'nin sona ermesinin ardından, "artık tüm demokratik haklarını elde etmiş olan Türk kadınının herhangi bir birliğe ihtiyacı olmadığı gerekçesiyle" TKB 10 Mayıs 1935'te kendini feshetmiş ve birliğin yeniden açılması 1949 yılında gerçekleşmiştir (Zihnioglu, 2013: 244).³ Dolayısıyla kadınlar siyasi partilerin ve devlet kurumlarının yönetimlerinden uzak tutulmuşlar ve onların istedikleri işler dışında etkin olabilecekleri bir ortam yakalayamamışlardır (Sancar, 2020: 193). Serpil Çakır hem Meşrutiyet hem de Cumhuriyet döneminde amaçlanan yeni toplumun yeni insan projelerine kadın ve erkeklerin eklemlenmesinin farklı olduğunu, "kadınların haklar, ama önce görevler bağlamında ele alınarak tasarlandığı"nı ifade etmektedir (Çakır, 2011: 511). Bu bağlamda, kadınların ne yapacaklarının, hangi alanlarda nasıl görevler üstleneceklerinin zaten erkek egemen siyasi partiler ve devlet kurumları tarafından belirlenmiş olduğunu söylemek mümkün görünmektedir.⁴

³ Kadınlar Halk Fırkası'nın kurulmasına izin verilmeme süreci ile ilgili çeşitli tartışmalar bulunmaktadır. Bazı çalışmalarda Muhiddin'in kurmaya çalıştığı bu fırkanın aslında siyasi nitelikte olmadığı görüşü yer alırken bazılarında ise Cumhuriyet Halk Fırkası'nın daha resmî olarak kurulmadığı ve isim olarak Cumhuriyet Halk Fırkası'nın adına bu kadar benzeyen bir fırkanın kurulmasına o dönemde izin verilemeyeceği fikri savunulmaktadır. Konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Zihnioglu, Y. (2013). *Kadınsız İnkılap – Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadınlar Birliği*. İstanbul: Metis Yayınları.; Toprak, Z. (2014). *Türkiye'de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm (1908-1935)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.; Özkay, N. (2017). Nezihe Muhiddin ve Türk Kadın Yolu Dergisi. [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü] İstanbul.

⁴ Konu ile ilgili olarak Yeşim Arat'ın aktardıkları bu görüş ile bağlantılıdır: "Öncü meslek sahibi kadınlardan Hamide Topçuoğlu anılarını şöyle aktarıyordu: "Meslek sahibi olmayı başka türlü yorumluyorduk. Bu "hayatını kazanmak" için değildi sanki! Bu bir işe yarama, bir hizmet görme, bir başarı gösterme içindi... Biz, karnımızı doyuran olsa da çalışacağız! Zira

Türkiye Cumhuriyeti'ndeki fiili duruma dönersek, kadınlar belediye seçimlerine katılma hakkını elde etmek için 1930⁵ yılını, milletvekili seçme ve seçilme hakkı için ise 1934 yılını beklemek zorunda kalmışlardır. 8 Şubat 1935 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) V. dönem seçimlerinde ilk defa 18 kadın milletvekili meclise girmiştir. Ancak Meclis'e giren isimlere bakıldığında Osmanlı son döneminin ve Cumhuriyet ilk döneminin önemli isimlerinden olan Nezihe Muhiddin ve Halide Edip Adıvar gibi kadınların haklarını yüksek sesle savunan kadınlar, TBMM'de ve dönemin tek siyasi partisi olan CHP'de kendilerine yer bulamamışlardır.⁶

Cumhuriyet'in ilk yıllarında kadınlara beklentileri gerektiği, olgunlaştıklarında ve zamanı geldiğinde yeterince özgürlük elde edecekleri ifade edilirken bir taraftan da sürekli olarak anneliğe ve aile içi görevlerine çağrılmaları sürdürülmüştür (Sancar, 2020: 159). 1935 yılından itibaren ise kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olmaları ve onlarla aynı tarzda siyasete katılmaları görüşleri ile kadınların bu haklara sahip olmalarının aile sorumluluklarını ihmal etmelerine yol açacağı görüşleri çatışmıştır. Ağır basan görüş ise kadınlara verilen bu hakların kullanımında aşırılıkların önlenmesi için birtakım sınırların çizilmesi ve anneliklerinin ve ailelerine karşı sorumluluklarının unutturulmaması gerektiği olmuştur (Sancar, 2020: 176-177). Kadınların yerel yönetimlere seçilme hakkı konusundaki tartışmalara bakıldığında da durum bu görüşlere paralel ilerlemiştir. Ayşegül Yaraman, bu hakkın siyasi yaşamlarını ev içi rollerin uzantısı bağlamında değerlendiren "edilgen ve siyasal iktidara bağımlı" kadınlara seçilme olanağı sağladığını ve kadın mücadelesinden gelen isimlerin belediye meclislerinin dışında bırakıldığını savunmaktadır (Yaraman, 2015: 68). Bu çalışmada belediye meclisine girişi ve başkanlığa seçilişi konusu ele alınırken anlaşılacağı üzere, Müfide İlhan da belediye başkanlığını ev içi rollerle bağlantılı olarak değerlendiren ve -siyasi iktidara bağımlı olarak ifade edilemeyecek olsa da- iktidardaki DP ile başlangıçta arası iyi olan bir siyasi kadın figürü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye'de bir kadının il belediye başkanı seçilebilmesi 1950 yılında gerçekleşmiştir. Bu çalışmanın tarihsel çerçevesini oluşturan 1950-1954 seneleri arası Türkiye'nin siyasal olarak bir kabuk değiştirme dönemidir. Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren 17 Kasım 1924-3 Haziran

kişiliğimizi ancak görebildiğimiz "iş"le ispatlayacağız... Atatürk kadını görevde kılmak yoluyla kurtarmıştı..." (Arat, 2014: 103)

⁵ 1930 yılında Türkiye'nin ilk kadın belde belediye başkanı Sadiye Ardahan, Artvin'in Yusufeli ilçesine bağlı Kılıçkaya beldesinde seçilmiştir (Şengün, 2018: 161).

⁶ Ayşegül Yaraman seçilecek milletvekili adedinin %5'inin kadın azadan oluşacağını seçimlerden yaklaşık bir buçuk ay önce belirlediğini ve üstü örtük bir kota uygulandığını, bunun da kontrol dışı kalabilecek kadınların Meclis'e girmelerini engellemek amacını taşıdığını savunmaktadır (Yaraman, 2015: 72).

1925 tarihleri arasında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF) ve 12 Ağustos 1930-17 Kasım 1930 tarihleri arasında Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) ile çok partili hayata geçiş denemelerinin çeşitli nedenlerle başarısız olmasının ardından, 9 Eylül 1923 tarihinde kurulmuş olan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) uzun bir süre tek parti olarak ülkeyi yönetmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün 1938'de vefat etmesinden sonra CHP'nin başına geçen İsmet İnönü (1884-1973) de bu süreci devam ettirmiştir. 1946'da CHP'den ayrılan Celal Bayar (1883-1986), Adnan Menderes (1899-1961), Mehmet Fuat Köprülü (1890-1966) ve Refik Koraltan'ın (1889-1974) kurduğu DP, 1950 seçimleriyle CHP'den yönetimi devralmış ve Türkiye siyasetinde yeni bir sayfa açılmıştır.

1939-1945 yılları arasında devam eden İkinci Dünya Savaşı, son ana kadar savaşa fiilen katılmamış olsa da Türkiye siyasetinde ve ekonomisinde önemli etkilere ve sonuçlara neden olmuştur. Çok partili hayata geçişle birlikte CHP'nin seçim mağlubiyetinin sebepleri bir bakıma DP'nin galibiyetinin sebepleri olarak okunabilmektedir. DP seçim çalışmalarında savaş esnasında CHP'ye karşı oluşan olumsuz tepkileri kendi avantajına çevirmeyi başarmıştır. Siyasi ve ekonomik konular ile ilgili karar almadan dini meselelere, köylerde vergi toplamadan karne ile girilen ekmek kuyruklarına kadar hayatın her alanında CHP artık halk arasında bir baskı mekanizması olarak görülmekteydi. DP ise bunun farkında olarak seçim çalışmalarında CHP'nin o dönemki olumsuz imajının üzerine gitmiştir. Bu yüzden de “Yeter! Söz milletindir!” sloganıyla yola çıkarak ekonomik ve siyasi konularda belli bir yumuşamayı hedeflemiştir (Varel, 2019: 214-215). DP'nin bu seçim sloganı ve hedeflediği yumuşama politikası halkta ve -çalışmanın ilerleyen bölümlerinde de görüleceği gibi- Müfide İlhan'da karşılık bulmayı başarmıştır. Mayıs 1950 seçimlerinde halkın desteğini arkasına alan DP'nin iktidarı, aynı yıl yapılan yerel seçimlerde artırdığı oy oranı ile pekişmiştir. 1954 seçimlerini de başarıyla atlatan DP, Meclis'te etkili bir muhalefete imkân vermeyecek şekilde hakimiyet kurmaya yönelmiş, bu tutum partinin kendi içerisinde de bir muhalefetin doğmasına neden olmuştur. DP yönetimi parti içindeki bu muhalefeti önlemek için bazı tedbirler almıştır. Partiden ayrılanların altı ay boyunca radyolarda siyasi propaganda yapmalarının veya aday olmalarının yasaklanması buna örnektir (Findley, 2014: 306-307). Bununla birlikte DP'nin 1954 seçimlerinden sonra sıkıntılar yaşamaya başlamasının başlıca nedenleri büyüyen ekonomik bunalım ve DP'yi destekleyen kesimlerin partinin otoriterleşen politikalarından dolayı DP'den uzaklaşmalarıdır (Zürcher, 2013: 326). Bu dönemde DP'den uzaklaşan bir isim de Müfide İlhan olacaktır.

1950'li yıllarda kadınların çalışma hayatında yer almaları sıklıkla tartışılan bir konu haline gelmiştir. Bu dönemde savaş sona erdiği için kadınların evlerine dönmesi gerektiği, erkek

işsizliği gibi konular bahane edilerek kadınların çalışmaması gerektiği söylemlerinin tartışıldığı görülmektedir. Kadınların çalışmasının toplum ahlakı ve düzeni için sakıncalı olduğu, çocukların ilgisiz kaldığı ve kadınların temel görevi olan anneliği ihmal etmemeleri gerektiği yazılıp çizilmiştir (Sarıtaş & Şahin, 2019: 645). Müfide İlhan'ın da Mersin'deki siyasi hayatı boyunca bu tarz söylemlerle karşı karşıya kaldığı göz önünde bulundurulduğunda 50'li yıllarda kadınlara dair sürdürülen bu vurgular, kadınların yerinin hala “ev” olduğu görüşünün toplumda hâkim olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte 1950'li yıllar artık -çok partili hayata geçişin de etkisi ile- “CHP'nin kadınların varlığına yeterince sahip çıkmamasına” dair hayal kırıklıklarını yüksek sesle dile getirebildikleri bir dönemdir (Sarıtaş & Şahin, 2019: 656). Müfide İlhan da bu konudaki hayal kırıklıklarını ve CHP yönetiminin uygulamalarına karşı hoşnutsuzluklarını dile getirerek bunların DP'ye katılma kararı almasında etkili olduğunu ifade etmiştir.

Altı yüzyılı aşan bir süre varlığını sürdüren Osmanlı İmparatorluğu'nun, uzun süren savaşlar silsilesinin başladığı bir dönemde dünyaya gelen, çocukluğunu bu dönem içerisinde yaşayan ve devletin çalkantılı halinden kişisel olarak da etkilenen Müfide İlhan, DP'nin iktidara geldiği ilk yılda tarihe adını Türkiye'nin ilk kadın il belediye başkanı olarak yazdırmıştır. İlhan, 19 Şubat 1911 tarihinde Emine ve Mehmet Nazif çiftinin ilk çocuğu olarak Balıkesir/Edremit'te doğmuştur ve Mareşal Fevzi Çakmak'ın (1876-1950) yeğenidir.⁷ Babasının 1915 yılında Çanakkale Savaşlarında şehit düşmesinin ardından amcası Fevzi Çakmak'ın himayesinde yetişmiş, Mustafa Kemal Atatürk'ü tanımış ve onun ilkeleri ile büyümüştür. 1928 yılında ilkökul öğretmenlik diplomasını alan İlhan, mesleğe İstanbul'da başlamıştır. Aynı yıl Fevzi Çakmak'ın yaveri Nuri Çetinkaya ile evlilik yapmış, eşinin tayinleri dolayısıyla çeşitli illerde ve Almanya'da öğretmenlik mesleğini sürdürmüştür. 1937 yılında Nuri Çetinkaya'dan ayrılmasından iki yıl sonra Afganistan'da doktorluk yapmakta olan Faruk İlhan ile hayatını birleştirmiş, eğitimcilik yapmaya orada da devam etmiştir. 1946'da Faruk İlhan'ın tayini nedeniyle Mersin'e taşınan Müfide İlhan, eğitimciliğe ara vererek eşinin memleketi Mersin'de DP saflarından siyasete girmiştir.

Müfide İlhan, Türkiye'de çok partili döneme geçilmesine rağmen erkeklerin hâkimiyetinde devam eden siyasi hayatta var olabilmek için kayda değer bir çaba sarf etmiştir. On beş ay

⁷ Müfide İlhan'ın doğum yeri bazı kaynaklarda Mersin, bazı kaynaklar da ise İstanbul olarak belirtilir. İlhan'ın kızları Simla İlhan, Ayla Börekçi ve torunu Doruk Börekçi'den Müfide İlhan'ın doğum yerinin Balıkesir/Edremit olduğu netleştirilmiştir. Ayrıca bu bilgi Kadın Eserleri Kütüphanesi'nde bulunan Müfide İlhan Arşivi'nden de teyit edilmiştir. Bkz. Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı. (1969, 22 Aralık). *Müfide İlhan tarafından yazılmış özgeçmiş*. (Belge No. 10005-001-020). Müfide İlhan Arşivi, İstanbul.

devam ettirebildiği belediye başkanlığı görevinin ardından DP ile yollarını ayırarak -ancak CHP üyeliğine geçmeksizin- Müstakilleri Destekleme Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer almış ve partilerden bağımsız bir şekilde siyasi mücadelesini sürdürmüştür. İlhan'ın Mersin'deki siyasi hayatı 1946 yılında başlamış ve 1954 yazında sona ermiştir. Daha sonra 1991 yılına kadar aralıklarla siyasi hayata dönmeyi denese de başarılı olamamış ve hayatının geri kalanında hem Türkiye'de hem de Almanya'da eğitimcilik faaliyetlerine devam etmiştir. Müfide İlhan, 1996 yılında pankreas kanserine yakalanmış ve Bodrum'da vefat etmiştir (*Milliyet*, 03.02.1996; Dündar, *Milliyet*, 04.02.1996; Ünal, 2013: 69-70).

Çalışmamızın birinci bölümünde Müfide İlhan'ın belediye başkanlığına seçilişi, başkanlık dönemindeki faaliyetleri, başkanlıktan ve DP'den ayrılış süreci dönemin süreli yayınlarından faydalanılarak aydınlatılmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde Müfide İlhan'ın çıkardığı *Mücadele* gazetesinin genel özellikleri üzerinde durulmuş ve Müstakilleri Destekleme Cemiyeti'nin kuruluş ve gelişme süreçleri *Mücadele* gazetesi esas alınarak incelenmiştir. Son bölümde ise süreli yayınlarda yapılan araştırmalardan elde edilen köşe yazıları ve haberler ışığında Müfide İlhan'ın basındaki temsiliyeti ele alınmıştır. Müfide İlhan'ın deneyimleri, dönemin kabuk değiştiren siyasi ikliminde kadın siyasetçilerin hangi tür zorluklarla karşılaştıklarına, gazetelerde nasıl değerlendirildiklerine ve temsil edildiklerine dair kayda değer ipuçları sunmaktadır.

Bir kadın siyasetçi olarak Müfide İlhan örneği, ilgili tarihsel dönemi daha net anlamamıza yardımcı olmaktadır. İlhan'ın siyaset içerisindeki tecrübeleri bize hem o dönemin kadınlar için sunulan şartlarını anlama imkânı vermekte hem de kadınlara yasalarla verilen haklar ile bu yasaların uygulanması arasındaki farklılıkları kavramamıza yardımcı olmaktadır. Joan W. Scott'ın ifadesiyle “*tarih zamansız olma iddiasındaki düşünceleri sorgulamamızı sağlayan ve böylece değişim hakkında düşünme imkânının yolunu açan disiplindir*” (Scott, 2013: 16). Bu çalışmada da İlhan'a yönelik kişisel veya siyasi olarak değerlendirilmiş olan olayların daha geniş bir bağlamda ilgili dönemde -mevcut kadın haklarına rağmen- kadınlar ve iktidar ilişkisi bağlamında içselleştirilen tutumları daha derin düşünmemize katkı sağlaması amaçlanmıştır.

2. Müfide İlhan'ın Belediye Başkanlığı Dönemi

7 Ocak 1946 tarihinde kurulan DP, vakit kaybetmeden tüm yurttaki teşkilatlanma çalışmalarına başlamıştır. DP Mersin Teşkilatı, Müteşebbis Heyet tarafından 18 Şubat 1946'da kurulmuştur. Kuruluşun tamamlanması ile Müfide İlhan, DP'lilerin teklifi üzerine İl İdare Kurulu Üyesi olarak teşkilata katılmıştır (Pınar, 2018: 429-430).

1950 senesinde genel seçimleri kazanarak iktidara gelen DP, yerel seçim tarihinin yaklaşması nedeniyle harekete geçmiştir. DP'nin büyük seçim çalışması yaptığı yerlerden birisi Mersin olmuş ve 3 Eylül 1950 tarihinde yapılan yerel seçimlerde DP, Mersin'de seçimi kazanmıştır. Belediye Başkanlığına en uygun aday olarak görülen Müfide İlhan, Belediye Meclisi üyeleri tarafından başkan seçilerek Türkiye tarihinin ilk kadın il belediye başkanı olmuştur.⁸ Müfide İlhan'ın belediye başkanlığına seçilmesi dönemin basını tarafından ilgi ile karşılanmıştır (*Akşam*, 08.09.1950; *Cumhuriyet*, 08.09.1950; *Yeni İstanbul*, 09.09.1950; *Yeni Mersin*, 09.09.1950).

Bu noktada Müfide İlhan'ın neden CHP'den siyasete atılmadığına bakmak yerinde olacaktır. Atatürk'e ve onun ilkelerine bağlı olduğunu her fırsatta dile getiren İlhan⁹, CHP'nin uzun yıllar iktidarda kalmakla birlikte icraatlarının Atatürk'ün kurduğu devleti ileri götürmediğini düşünüyordu (C. Dünder'ın M. İlhan ile yaptığı Aralık 1995 tarihli kişisel görüşme¹⁰). Dolayısıyla CHP'den siyasete atılmamasının ilk nedeninin CHP'nin yürüttüğü politikayı beğenmemesi olduğu söylenebilir. Bir diğer neden ise, CHP'nin Değişmez Genel Başkanı İsmet İnönü ile İlhan'ın amcası Fevzi Çakmak arasındaki kişisel çekişmeler ve kırgınlıklar olabilir. İddialara göre, İsmet İnönü Fevzi Çakmak'ı zamanından önce emekli etmek ya da CHP'den milletvekili yapmak istemiş; bunlar olmayınca da İnönü Çakmak ile görüşmeyi kesmiş ve hatta onu unutturmaya çalışmıştır. Müfide İlhan'ın erkek kardeşi Adnan Çakmak'a göre, Fevzi Çakmak için düzenlenen askeri cenaze töreni bile “umulduğu” gibi olmamış ve “alelacele” bir tören ile Çakmak'ın cenazesi Eyüp'teki aile kabristanına götürülmüştü (Sertoğlu, 2016: 25-26).

⁸ Dönemin Belediye Kanunu'na göre, belediye başkanı meclis üyeleri arasından seçiliyordu.

Reis intihabı: Madde 89 — “Belediye reisleri meclisten veya bu kanuna göre intihap olunmak hakkını haiz olmak üzere hemşeriler içinden veya hariçten dört sene için gizli rey ile aza adedi mürettebinin ekseriyeti ile meclis tarafından intihap olunur.” (*Resmî Gazete*, Belediye Kanunu, 14 Nisan 1930).

1963 yılında Belediye Kanunu'nda değişiklik yapılmış ve belediye başkanlarının tek dereceli seçim sistemi ile doğrudan halk tarafından seçilmesi kabul edilmiştir. (*Resmî Gazete*, Belediye Kanunu'nda değişiklik yapılmasına dair Kanun, 27 Temmuz 1963.).

⁹ Müfide İlhan'ın Atatürk'e olan sevgisini ve bağlılığını dile getirdiği birçok yazı mevcuttur. Bu yazılara Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı'nın Müfide İlhan Koleksiyonu'ndan ulaşılabilmektedir.

¹⁰ Günün tam olarak bilinmemekle birlikte Aralık 1995'te Gazeteci Can Dünder'ın Müfide İlhan ile yaptığı bu kişisel görüşmenin MP3 formatındaki kaydına Müfide İlhan'ın kızı Simla İlhan aracılığı ile ulaşılmış ve transkripsiyonu yapılmıştır. Bu görüşme herhangi bir basın yayın organında yayımlanmamıştır ve İlhan ailesinin kişisel arşivinden tarafıma ulaştırılmıştır. Makalenin devamında bu görüşme (Dünder-İlhan, Aralık 1995) olarak gösterilecektir.

Bu iddialara bakıldığında Müfide İlhan'ın İsmet İnönü'ye karşı kişisel bir kırgınlığı olduğu ve CHP'ye bu nedenle girmek istemediği de düşünülebilir. Bununla birlikte İlhan'ın yazılarında ve röportajlarında İnönü'ye yönelik olumsuz bir ifadeye rastlanmamışsa da hayatı boyunca CHP'nin karşı saflarında ya da bağımsız olarak siyaset yapmaya çalışması dikkat çekicidir. Şunu da belirtmek gerekir ki, CHP tarafından Müfide İlhan'a yapılan herhangi bir teklif olup olmadığı da tespit edilememiştir.

“40 yaşında ve 7 çocuk annesi bir kadın olarak Cumhuriyet'in kalkınmasına faydalı olacağına inandığı için” siyasete atıldığını ifade eden İlhan, DP'ye giriş nedeninin partinin “Söz milletin!” sloganı olduğunu söylemiştir (Dündar-İlhan, Aralık 1995). Müfide İlhan'ın DP'ye katılmasında Celal Bayar'ı ve Fuat Köprülü'yü yakından tanınması da önemli bir etken olmuştur. İlhan, onları tanımamış olsa DP'ye girmeyeceğini, bu iki ismin DP'nin kurucuları arasında bulunması nedeniyle partinin davasının samimiyetine inandığını, böylece onlarla aynı safta yer aldığını ifade etmiştir (*Mücadele*, 23.02.1945).

Belediye Meclisi'nin onayıyla başkanlık koltuğuna oturan İlhan, bir kadın olarak belediye başkanlığını ev idare etmeye benzetmiştir. Ona göre, bir şehir orada yaşayanların ortak evi idi, bundan dolayı şehir meclisinde kadınların da bulunması gerekiyordu. Şehirde yaşayanların huzurunu ve sağlığını bir “anne titizliği” ile ele alabilecek olanlar kadınlardı. Yuvayı yapanın “dişi kuş” olduğuna inanan İlhan, Mersin'i cazip bir yuva haline getirecek ve bütçesini en iyi şekilde yönetecek olanın da bir kadın olacağını dile getirmiştir (*Akşam*, 08.09.1950; *Cumhuriyet*, 11.09.1950). Yani İlhan, dönemin geleneksel kadın rollerini siyasi yaşamına entegre ediyor, belediyecilik anlayışındaki farklılığını bu şekilde ortaya koyuyor ve “kadın elinin değmesinin” şehre önemli bir farklılık sağlayacağına inanıyordu. İlhan'ın bu söylemi aslında onun kadınlara biçilen geleneksel rolleri kamusal yaşamlarına entegre ettiğinin bir göstergesidir. Bu tarz bir söylemi Nezihe Muhiddin'in TKB'den ihraç edilmesinin ardından birlik başkanlığına gelen Latife Bekir'in bir ifadesinde de görmekteyiz. Bekir “Belediyecilik her şeyden evvel büyütülmüş bir ev idaresi demektir” açıklamasında bulunarak kadınların belediye seçimlerine katılması kazanımını -Müfide İlhan'a benzer şekilde- kadının geleneksel rollerinin uzantısı olarak değerlendirmiştir (Yaraman, 2015: 67).

İlhan her fırsatta Mersin'in şehirde yaşayan tüm vatandaşların ortak evi olduğunu ve temiz tutulması, herkesin kurallara uyması gerektiğini hatırlatmış ve uymayanlara Belediye Meclisi'nin belirlediği cezaları uygulamaktan geri durmamıştır. Göreve gelince yaptığı ilk işlerden biri esnaf ve seyyar satıcılar konusunda birtakım kararlar almak olmuştur. Çünkü şehirde bu konu hakkında bazı rahatsızlıklar mevcuttur ve daha önceki belediye yönetimlerinin

aldığı önlemler yeterli olmamıştır (*Yeni Mersin*, 14.09.1950). Yeni yönetimin uyguladığı cezalar ve aldığı önlemler eleştirilere yol açınca Müfide İlhan bir açıklama yapma ihtiyacı duymuş, bu cezaların belediyeye gelir sağlamak için değil şehrin temizliği ve kent sakinlerinin sağlığı için uygulandığının altını çizmiştir. Bu açıklamada umumi sağlığı korumak için herkesin her yerde temizliğe dikkat etmesinin mecburi olduğu belirtilmiş ve dikkat etmeyenlere 10 liradan 250 liraya kadar ceza kesileceği vurgulanmıştır; örneğin sokağa tükürmenin cezası 10 lira, esnafın dükkânlarda sattıkları ürünlere fiyat etiketi koymamalarının cezası 25 lira, kapasitesinden fazla yolcu alan toplu taşıma araçlarının cezası ise 50 elli lira olarak belirtilmiştir (*Yeni Mersin*, 07.01.1951). Mersin’de belediyenin uyguladığı bu cezalardan şikâyetçi olanlar varsa bile belediyenin temizlik çalışmalarını yeterli bulmayanlar da olmuştur. 12 Nisan 1951 tarihli *Yeni Mersin* gazetesinde şehrin kirli olduğu ve belediyenin temizlik için yeterince mesai harcamadığı öne sürülerek, eğer belediyede işlerin sistemli bir şekilde işlemesi sağlanırsa belediye başkanının “zabıta memurunun vazifesini paylaşmasına, çöpçülük yapmasına lüzum kalmayacağı” eleştirisi yöneltilmiştir. Oysa *Yeni Mersin* gazetesi (08.09.1950) yerel seçimler sırasında İlhan’ı belediye başkanlığı için en uygun aday olarak gösterirken “belediye odasında sadece evrak işleri ile meşgul olmayacak biri” olduğu için seçilmesi gerektiğini yazmıştır. Ancak İlhan, bu beklentileri uygulamaya koyduğunda bir takdirle değil aksine hoşnutsuzluk ve eleştirilerle karşı karşıya kalmıştır.

İlhan’ın sabah erken saatlerde başlayan, denetlemelerle geçen ve Mersin’i temiz bir kent haline getirme çalışmaları, 28 Mayıs 1951 tarihli *Akşam* gazetesine İlhan’ın belediyeye geç geldiği ve esnafa fazla ceza kestiği yönünde yansımıştır. Habere göre, İlhan vazifesinde çok ciddidir, fırsatçılara meydan vermemiştir ve onun bu duruşu hem esnafta hem de bazı meclis üyelerinde rahatsızlığa neden olmuştur. Gazetenin bu ifadeleri çelişkili gibi gözükse de alt metinde İlhan’a yönelik bir eleştiri olarak da okunabilir. Müfide İlhan’ın belediyecilik anlayışına göre, bir başkan şehrin temizliğinden birinci derece sorumlu olan kişidir ve başkanlık süresince de şehrin temizlik denetimlerini bizzat kendisi yapıp kurallara uymayanları cezalandırmaktan geri durmamıştır. İlhan’ın basındaki temsiliyeti kısmında da değinileceği üzere, *Akşam* gazetesinin İlhan’a yaklaşımı genel olarak olumsuzdur. Gazetenin şehrin temizliği ile ilgili yaptığı haberdeki bu ifadeler, onun işini ciddiye almasının yanı sıra kendisinden belediyeye tam mesai saatinde gelen bir başkan olmasının beklendiği, bazı fırsatçılık yapanlar olsa dahi bunu görmezden gelebileceği, aksini yapmasının ise Belediye Meclisi içerisinde kendisine bir muhalefet oluşturduğunu göz önünde bulundurması gerektiği şeklinde yorumlanabilir.

Müfide İlhan başkanlığa gelir gelmez CHP yönetiminde iken şehirde belediyecilikle ilgili bir çalışma yapılmadığını öne sürerek kentin yollarını genişletme ve asfaltlama sorunlarıyla ilgilenmiş, önceki belediye yönetiminin borçlarının ödenmesini sağlamış, belediye işlerini kolaylaştırmak için İngiltere ve Almanya'dan yangın arazöz makinası satın almıştır (Pınar, 2018: 526). Ayrıca İlhan, görevinin ilk ayında Kraliçe Elizabeth'in daveti üzerine Londra'ya gitmiş ve bir ay orada kalarak İngiltere'nin belediyecilik anlayışı üzerine gözlemler yapmıştır. Mersin'den uzak kaldığı bu dönemde meclis içerisinde bir muhalefet oluşmuş ve İlhan Londra dönüşü ağır eleştirilere uğramıştır. Belediye Meclis üyeleri, İlhan'ın yirmi günlük olan izin süresini aşarak uzun bir zaman İngiltere'de kaldığını ve bunun meclisi hiçe saymak ve meclis üyelerine karşı bir saygısızlık olduğunu gündeme taşımıştır. Bu meclis toplantısında Müfide İlhan, Londra'da bazı tesisleri görebilmek için izin süresini uzatmaya çalıştığını ancak Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının izin verme sürecinin geciktiğini, daha erken bir tarihte Türkiye'ye dönmek istediğinde uçak bileti bulamadığını, bu mazeretlerini zaten Mersin Valiliğini arayarak bildirdiğini ifade etmiş ve meclisin kendisini mazur görmesini istediğini söylemiştir (*Yeni Mersin*, 05.02.1951). Fakat, Londra seyahatinden sonra karşılaştığı muhalefet ve eleştiriler artarak devam etmiştir. Bu süreçte Belediye Meclisi'nin hazırladığı raporda İlhan'a kendisine verilen bütçeyi iyi kullanmadığı, imar işlerinde başarısız olduğu, arazöz makinelerinin Türkiye'ye yüksek fiyattan getirildiği, Temizlik İşleri Memurluğunu encümen kararı olmadan Kolluk Müdürlüğüne bağladığı ve çok sayıda işçiyi işten çıkarttığı eleştirileri yöneltilmiştir (Pınar, 2018: 527). Tamamen şeffaf bir başkanlık yaptığına inanan İlhan ise belediye başkanlığının ilk yılını doldururken, kendisi hakkında yapılan eleştiriler karşısında bir davet ilanı vermiş, bu davette Mersin için düşündüğü birçok işi yapamadığının farkında olduğunu ancak imkânlar dâhilinde elinden gelen hizmetleri yaptığını, tüm bu hizmetleri bir yıllık rapor ile açıklayacağını söylemiş ve akıllardaki soru işaretlerini gidermek için tüm Mersinlileri bu raporu dinlemeye çağırmıştır (*Yeni Mersin*, 03.10.1951). 4 Ekim'de toplanan Belediye Meclisi'nde İlhan, bir yıllık faaliyet raporunu açıklamış ancak birçok eleştiriyle karşılaşarak meclis üyelerinden beklediği güvenoyunu alamamıştır (*Yeni Mersin*, 04.10.1951). Bunun ardından Belediye Meclis üyeleri, 12 Aralık 1951'de yeniden bir toplantı yaparak Müfide İlhan'ın görevden düşürülme kararını alıp onaylamış ve yeni bir başkan seçmeyi kararlaştırmıştır (*Yeni Mersin*, 11.12.1951). Başkanlıktan alınmasından sonra belediye meclis üyeliğini "kötülüklerle meydan vermemek" adına devam ettiren İlhan (*Cumhuriyet*, 21.12.1951), 1954 yılına gelindiğinde DP ile birtakım anlaşmazlıklar yaşayarak Parti'den ve meclis üyeliğinden ayrılmıştır. Onunla birlikte bazı DP İçel milletvekilleri ve İçel teşkilatı kurucuları partiden istifa etmişlerdir (*Mücadele*, 19.02.1954).

DP'den ayrılan kişiler hazırladıkları bir beyanname ile istifalarını ve gerekçelerini halka açıklamışlardır. Beynamede tek partili siyasi hayattan çok partili döneme geçildiği zaman Türkiye'de demokrasinin tam anlamıyla uygulanması için DP saflarında yer aldıklarını ve bu partide bunun için çalıştıklarını vurgulamışlar, DP'nin bölgede hileli kongrelere başvurduğunu iddia etmişler ve genel idare kuruluna bu durumun haber verilmesine rağmen herhangi bir müdahalede bulunulmadığını öne sürmüşlerdir. Hiçbir partiye katılmayacaklarını, seçimlerde siyasal partilerin karşısına bağımsızlardan oluşan güçlü bir aday listesi çıkaracaklarını ve bu listeyi destekleyeceklerini duyurmuşlardır (*Yeni Adana*, 08.02.1954; *Cumhuriyet*, 08.02.1954). İstifaların ardından DP, vakit kaybetmeden “istifa edenlerin doğru yoldan şaştığı”, kongrelerde yolsuzluk yapıldığı iddialarının “gizli emellerini maskelemek için uydurdukları birer yalan” olduğu, bu kişilerin DP'den aday gösterilmeyeceklerini anladıkları için “siyasi bir hırsla” partiden ayrılarak “DP'yi arkasından bıçakladıkları” ve Mersin halkının bu kişilere itimat etmemeleri gerektiği açıklamasını yapmıştır (*Yeni Mersin*, 09.02.1954). DP İl İdare Kurul Başkanı Fahri Merzeci¹¹ de konu ile ilgili bir beyanat vererek istifa edenleri “mebus olmak ihtirası ile yanan kişiler” olarak tanımlamış ve İçel kalesini yıkmak isteyenlerin bunu başaramayacaklarını, DP'nin hala ayakta olduğunu söylemiştir (*Yeni Mersin*, 09.02.1954). 8 Şubat 1954 tarihli *Akşam* gazetesi bu istifaları “Mersin'de DP'den mühim istifalar” başlığı ile sayfasına taşımıştır. Bu habere göre, DP'den yapılan istifaların genel sebepleri kongrelerin sağlıklı bir şekilde yapılamaması ve parti merkezine yapılan şikâyetler neticesinde bölgeye gelen müfettişlerin taraflı davranmasıdır. İstifaları duyuran *Yeni Mersin* gazetesi ise (10.02.1954) DP'den taraf olduklarını açıkça söyleyerek bağımsız milletvekili olmak niyetiyle yola çıkanları “iftiracı, hırs ve heveslerine kurban olmuş kişiler” olarak tanımlamış, bu kişilerin çok geçmeden kendi aralarında da bir ihtilafa düşeceklerine inandıklarını; cemiyetin ömrünün kısa olacağını ve “bir sabun köpüğü gibi” eriyeceğinin tahmin edildiğini yazmıştır (*Yeni Mersin*, 19.02.1954).

Müfide İlhan yıllar sonra DP'den ayrılışını ve Müstakilleri Destekleme Cemiyeti'nin kuruluşunu şu şekilde anlatmıştır:

Bizim oradaki arkadaşların bir kısmı Arap Hristiyanlarla dış ticaret yapıyorlardı. Lüzumsuz ithaller, lüzumsuz ihraçlar... Biz bunu Ankara'ya yazdık. Hakem göndermelerini istedik. Aldırmadılar... 47-50 kişiydik, hemen istifa ettik ve Müstakilleri Destekleme Cemiyeti diye ilk siyasi derneği kurduk. Bunu duyunca Adnan Menderes telefona sarıldı. “Hanımefendi, teşrif edin Ankara'ya, anlaşalım.” dedi. Ben de dedim ki “Biz bu istifamızla çevredeki

¹¹ Fahri Merzeci, Müfide İlhan'ın ardından belediye başkanı olmuş ve bu görevini 1951-1954 yılları arasında sürdürmüştür.

şerefimizi kurtardık. Size teklif edecek hiçbir pazarlık mevzumuz yok. Çağırdık, hakem olmadınız. Gelip de ne yapacağız?” “Hanımefendi, siz yerden göğe kadar haklısınız. Fakat onları da kuvvetli zannediyorduk.” der demez, “Aman Adnan Bey, hükümetin sebep-i vücudu nedir? Kuvvete hakkı ezmek fırsatını vermemektir. Biz böyle şeye göz yumamayız. Olacak iş değil” dedim (Dündar-İlhan, Aralık 1995).

Müfide İlhan, Müstakilleri Destekleme Cemiyeti'nin Tarsus'ta açılan şubesinde yaptığı bir konuşmaya “Hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir” sözleri ile başlamış ve DP'den ayrılışı ile ilgili şu cümleleri söylemiştir:

1946'dan beri bu sözleri tekrarlayanların kalpleriyle değil, dudaklarıyla tekrarladıklarını zaman bize göstermiştir. Bu gibiler mücadele zamanı, idealistleri siper alırken mevki zamanı sıyrılıp ileri geçmişler, verdiğimiz sözleri yerine getirmeyerek bizi milletin önünde mahcup bırakmışlardır... Biz mevki düşkün olsaydık bu davaya atılmazdık. Zira mevki vaat eden mektuplar dosyamda saklıdır (*Mücadele*, 26.02.1954).

Genel olarak bakıldığında, İlhan'ın CHP'yi tercih etmemesi kişisel kırgınlıklarının yanı sıra bu partinin uzun bir süre boyunca iktidarda kalması neticesinde izlediği politikaların Atatürk'ün ilkelerine ve devrimlerine uymadığını düşünmesinden kaynaklanmıştır. Bununla birlikte DP yepyeni bir söylemle meydana çıkan ve İlhan'ın güvendiği isimlerin de yer aldığı bir partidir. Bu nedenlerle İlhan, Türkiye siyasetine bu söylem ve kişilere güvenerek girmiştir. Ancak Mersin teşkilatında yaşanan gerginlikler, İlhan'ın Londra seyahatinin uzun sürmesi ve meclis içerisinde oluşan muhalefet nedeniyle Müfide İlhan, DP ile de yollarını ayırmış ve kendi ilkeleri doğrultusunda hareket etme kararı almıştır.

3. *Mücadele* Gazetesi ve Müstakilleri Destekleme Cemiyeti

Müfide İlhan girdiği bu yeni yolda kendisinin ve arkadaşlarının sesini kamuoyuna duyurabilmek için öncelikle bir basın aracına sahip olmak gerekliliğini görmüştür. Günlük siyasi ve içtimai gazete olan *Mücadele* gazetesi 19 Şubat 1954 tarihinde “iyi için, güzel için, doğru için” sloganıyla Mersin'de yayın hayatına başlamış ve 34 sayı olarak okuyucularıyla buluşmuştur. Müfide İlhan *Mücadele* gazetesinin ilk sayısında gazetenin çıkarılma amacını “yalan ve hilenin bir zekâ eseri telakki edilerek öteden beri insanlarda meziyet sayılan iyilik, doğruluk vasıflarının kaybolmaması için karınca kaderince mücadeleye girişmiş bulunuyoruz” şeklinde açıklamıştır. Başlangıçta gazetenin sahipleri Müfide İlhan ve Ayten Erdem¹² iken, 13.

¹² Yapılan araştırmalar sonucunda Ayten Erdem'in kim olduğu ile ilgili herhangi bir bilgi elde edilememiştir. *Mücadele* gazetesinde Ayten Erdem'in ayrılığı konusunda da herhangi bir açıklama mevcut değildir.

sayıdan itibaren gazetenin tek sahibi Müfide İlhan'dır. Gazetenin içeriğine bakıldığında Müstakilleri Destekleme Cemiyeti ile ilgili haberlerin ve siyasi içerikli yazıların ağırlıkta olduğu görülmektedir. Ayrıca çok az da olsa yerel, ulusal ve uluslararası haberler ve spor haberlerine de yer verilmiştir. İlhan, gazetede on sekiz köşe yazısı ve üç şiir yayımlamıştır. Bu yazı ve şiirlerin on yedisi siyasi muhtevalı iken, dördü kadınlar ve sosyal meseleler ile alakalıdır.

Gazetede Avukat İbrahim Hacıoğlu, Fethi Erdem, Avukat Turhan Özgüner (1928-2011), Avukat Hayrünnisa Talay, Berrin Özgen, Avukat Necdet Levent, Avukat Mustafa Boro, Ulviye Sönmez, Mehmet Güner, Emin Erensoy, Besime Kabaş¹³ isimli kişilerin yazıları bulunmakla birlikte Suvari, Afaracı ve Mücadeleci mahlaslarını kullanan üç kişi de zaman zaman yazmışlardır. Yazar kadrosunun yazıları Müstakilleri Destekleme Cemiyeti'nin kurulma nedenleri, DP'ye karşı eleştiriler ve Mersin siyaseti üzerinedir. DP tarafında olduğunu açıkça dile getiren *Yeni Mersin* gazetesi, bu gazeteyi Müstakilleri Destekleme Cemiyeti'nin "dedikodularını sığırdıkları" bir yayın olarak tanımlamıştır (*Yeni Mersin*, 25.02.1954).

Mücadele gazetesi -öyle ifade edilmese de- Cemiyet'in resmi yayın organı gibi hareket etmiştir. Müstakilleri Destekleme Cemiyeti'nin faaliyetleri ile ilgili hemen hemen tüm haberleri *Mücadele* gazetesinden elde etmekteyiz. Dolayısıyla gazete ve Cemiyet'i birbirinden ayrı olarak incelemek mümkün değildir. Bu nedenle Müstakilleri Destekleme Cemiyeti'nin faaliyetleri *Mücadele* gazetesinin yayınlarına göre ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

DP'den istifaların açıklanmasının ardından, Müstakilleri Destekleme Cemiyeti'nin kurulması için çalışmalara derhal başlanmış; Cemiyet'in nizamnamesi Valiliğe gönderildikten sonra yapılan toplantıda, Genel Başkanlığa Hamdi Ongun, başkan yardımcılıklarına Avukat Fethi Elgün ve Avukat Turhan Özgüner seçilmiştir (*Mücadele*, 19.02.1954.). Bu cemiyetin üyesi olabilmek için gerekli şartlar şu şekilde açıklanmıştır:

"Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan, milletvekili seçilebilecek yaşta, herhangi bir siyasi partiye üyeliği bulunmayan, şeref ve haysiyet kırıcı bir suçtan mahkûm olmamış, Türk istiklal ve bütünlüğünü parçalama gayesinde bulunmayan, komünist olarak tanınmamış, Milli Mücadele'ye ve inkılap prensiplerine aykırı hareketi görülmeyen, medeni haklarını kullanma ehliyetine sahip herkes bu tüzükteki şartlar dahilinde cemiyete aza olabilir" (Müstakilleri Destekleme Cemiyeti Ana Nizamnamesi, Madde: 1- 2).

¹³ Adı geçen kişilerin hayat hikayeleri, doğum ve ölüm tarihleri ile ilgili bilgi edinilememiştir.

Müfide İlhan, *Mücadele* gazetesinde “Müstakiller” başlığıyla yazdığı köşe yazısında bağımsız olarak çalışmak isteyenlerin özgür bir şekilde eleştirilerini yapabileceklerini, bunun Türkiye için yararlı olacağını ve eğer bağımsızlar TBMM’de yer alırlarsa partilerin de milletin huzuruna daha seçkin listelerle çıkmak mecburiyetinde kalacaklarını, parti listesine girmeyi başaran ve herkes tarafından tanınan kimselerin yerine bağımsızlardan bazılarını geçirmenin mümkün olacağını ifade etmiştir (*Mücadele*, 24.02.1954). İlhan’a göre, Müstakilleri Destekleme Cemiyeti’nin destekleyeceği ve aday göstereceği bağımsızların amacı “Türkiye’de demokrasinin işleyebilmesi için” partilere karşı bir fren görevi görmektir.

Kuruluşunun tamamlanması ile birlikte bazı yerlerde Cemiyet’in şubeleri açılmaya başlanmıştır. İlk şube Tarsus’ta açılmış ve ardından ilçenin çeşitli semtlerinde Cemiyetin üç ocağı daha açılmıştır. Ocakların açılışında yaptığı konuşmada Müfide İlhan şu ifadelere yer vermiştir:

Demokrat Parti iktidara geçtikten sonra, daha dört sene geçmedi ki, dejenere oluverdi. Çünkü bu davaya samimi olarak katılmayanlar ve her şeyden evvel midelerini düşünenler maalesef bu partide dahi az değildir... Demokrasi mücadelesi; bir efendiyi değiştirip yerine bir başkasını getirmek değildir, mücadele prensip mücadelesi ve dava, prensip davasıdır (*Mücadele*, 03.03.1954).

Ardından Diyarbakır, Mardin, Bursa ve İstanbul’dan Cemiyeti destekleyenler bu şehirlerde şube açmak niyetiyle Cemiyetin nizamnamesinin yollanmasını istemiştir (*Yeni Adana*, 25.03.1954); Niğde, Ağrı ve Urfa’dan da aynı talepler Cemiyete iletilmiştir (*Mücadele*, 23-26.02.1954). Urfa’da Cemiyetin bir şubesinin açıldığı tespit edilmiş (*Mücadele*, 2-5-15.04.1954) ancak diğer yerlerde şubelerin açılıp açılmadığına dair net bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Cemiyet, 2 Mayıs 1954’te yapılacak olan genel seçimler için Mart ayında çalışmalarına başlamıştır. *Mücadele* gazetesinde yer alan ilanda, bağımsız olarak adaylığını koymak ve seçimlerde Müstakilleri Destekleme Cemiyeti’nin desteğini almak isteyenlerin 5 Nisan 1954 akşamına kadar Cemiyetin genel merkezine başvuru yapmaları gerektiği duyurulmuştur (*Mücadele*, 25.03.1954). Yapılan başvuruların incelenmesinin ardından 14 Nisan 1954 günü *Mücadele* gazetesinde desteklenecek adayların listesi yayımlanmıştır. Listeye göre Cemiyetin İçel bağımsız milletvekili adayları Müstakilleri Destekleme Cemiyeti Genel Başkanı Hamdi Ongun, Müfide İlhan, İçel Milletvekilleri Halil Atalay, Şahap Tol, Salih İnankur, Avukat Mustafa Boro ve Fethi Elgün, Yüksek Mühendis Mustafa K. Tanrıkulu’dur.

Müfide İlhan, *Mücadele* gazetesinde adaylığına dair yayımladığı yazısında İçel’de siyasi partiler listesinde bir kadın bulunmadığını görerek adaylığını koyduğunu ifade etmiş ve amaçlarını şu şekilde sıralamıştır:

1. Genç neslin yetişmesinde karşılaşılan engelleri yok etmek,
2. Köylü ve işçinin hayat seviyesini yükseltecek tedbirler almak,
3. Türk milletinin münevver evlatları memurlarımızı partizanların tazyikinden korumak,
4. İyi, güzel, doğru için yılmadan mücadele etmek, hak ve hakikatten ayrılmamak,
5. Daima vicdanımın sesine kulak vererek vatan ve millet hayrına çalışmak, asla şahsi menfaat peşinde koşmamak,
6. Demokrasi yolunda yürüyen siyasi partilerin muvaffakiyeti için elimden gelen gayreti sarf etmek gayelerimin esasıdır (*Mücadele*, 03.04.1954¹⁴).

Adaylığını açıklamasından sonra *Yeni Mersin* gazetesi 07.04.1954 tarihinde “Müfide İlhan D.P. saflarında kazandığı şöhreti şimdi şahsi menfaati için istismar ediyor” başlıklı imzasız bir haber yayımlamış, İlhan’ın DP saflarında kazandığı şöhreti kendi şahsi menfaati için kullanarak bu yola çıktığını, beyannamesinde Mersin’e “layık olduğu derecede hizmet edemediği için” Belediye Meclisi tarafından başkanlıktan alındığından bahsetmediğini yazmıştır. Bu habere göre, Müfide İlhan’ı memlekete tanıtan “şahsi kudret ve kabiliyetleri” değil, DP’den siyasete atılmış olmasıydı. Ayrıca yayımladığı beyannamenin maddeleri “zaten DP’nin yaptığı ve yapmakta olduğu” hizmetlerden ibaretti. Hatta İlhan, bu beyanname ile “DP’yi desteklemeyi taahhüt ediyor gibi” görünmekteydi.

Müstakilleri Destekleme Cemiyeti’nin desteklediği adayların 1954 Genel Seçimleri için hazırladığı ortak beyanname *Mücadele* gazetesinin son sayısında yayımlanmıştır. Beyannamede bağımsızlar demokrasi için gerekli gördükleri ikinci bir meclisin kurulmasını, nüfus artışının hesaplanıp her 80.000 kişi için milletvekili seçilmesini, seçim çevrelerinin birer mebusluk çevreleri haline getirilmesini, Anayasa Mahkemesinin kurulmasını, hâkimlik mesleğinin iyileştirilmesini, cumhurbaşkanının halk tarafından tek dereceli seçim sistemi ile seçilmesini ve geniş haklarla donatılmasını, partilerin memurlar üzerinde uyguladığını iddia ettikleri baskının ortadan kaldırılmasını, hâkim ve memurların yerlerinin değiştirilmesi usullerinin düzeltilmesini, halk eğitimine önem verilmesini, ihracatçı ve ithalatçının korunmasını, gelir vergisinde iyileştirme yapılmasını, Çukurova’da pamuk üretiminin artırılmasını, devlet bankalarının kredi sisteminin adil bir şekilde işlenmesini, Türk işçisi ve

¹⁴ “Aziz İçelliler ve sevgili seçmen kardeşlerim” başlığı ile yayımlanan bu yazı Müfide İlhan tarafından kamuoyuna yapılan bir açıklama özelliği taşımakta olup bir makale ya da röportaj değildir.

işvereni ile ilgili adil düzenlemelerin gerçekleştirilmesini vadetmişlerdir (*Mücadele*, 24.04.1954).

Vatan gazetesinin 12 Nisan 1954 tarihli haberine göre, Cemiyet, DP'nin hâkim konumda bulunduğu yerlerde bir miktar taraftar toplamış ve DP içinde bir çatlak oluşturmuştur. Haberde, bu çatlağın İçel'de CHP'ye karşı üstün durumda olan DP'nin sarsılmasına neden olduğu görüşü dile getirilmiş; ancak bu durumun DP'nin kazancını azaltsa da bağımsızlara yararlı olmaktan daha çok CHP'nin işine yarayacağı görüşünün ağır bastığı yazılmıştır. Seçimler yaklaşırken DP, 18 Nisan 1954 tarihli *Yeni Mersin* gazetesinde İçel halkına seslenerek “gecekondu” olarak adlandırdıkları Müstakilleri destekleyeceklerine inanmadıklarına dair bir yazı yayımlamıştır.

1954 Genel Seçim sonuçları, DP için bir zafer olurken Müstakilleri Destekleme Cemiyeti için bir kaybediş olmuştur. Seçim neticesinde DP, İçel'i TBMM'nde temsil etme hakkını kazanmış ve sekiz DP'li X. Dönem TBMM'de İçel milletvekili olmuştur. Yüksek Seçim Kurulu (YSK) verilerine göre, İçel'de DP yüzde 53,5 oy oranı ile 73 bin 792 oy alırken; bağımsız adaylar 11 bin 485 oy alarak, yüzde 8,3 oranında destek görmüşlerdir ve Cemiyetin desteklediği hiçbir aday Meclis'e girmeyi başaramamıştır.¹⁵ Kesin seçim sonuçlarının belli olması ile birlikte DP İçel Teşkilatı yayımladığı bildiriye “Karşımızdaki belli başlı muhalefeti temsil eden CHP'nin bütün ümidi Müstakiller adını taşıyan zümrenin partimizi hırpalayarak yaralı aslanı takatsiz düşürebilmek vehim ve hayaline istinat ediyordu. Sizlerin kudretli reyleriniz onları susturmuş ve Demokrat Parti'yi muzaffer kılmıştır” diyerek Mersin halkına teşekkür etmiştir (*Yeni Mersin*, 05.05.1954).

Müstakilleri Destekleme Cemiyeti mensupları mitinglerdeki kalabalıklar ve gördükleri desteklerle DP'yi Mersin'de geriye düşüreceğine ve adaylarının Meclis'e gireceğine inanmış olsa da seçim sonuçlarına bakıldığında Cemiyetin başarısızlığı ortaya çıkmaktadır. Ayrıca Cemiyet üyelerinin *Mücadele* gazetesinde yazdıklarının Türkiye'de büyük yankı uyandırdıkları iddialarının aksine ulusal basında kendilerinden oldukça nadir olarak bahsedilmiştir. Bu nedenle Müstakilleri Destekleme Cemiyeti ele alınırken, *Mücadele* gazetesinde çıkan haber ve yazılar göz önünde bulundurulmuştur. Müstakillerden bahseden bir diğer gazete *Yeni Adana*, “Mersin DP Teşkilatında buhran-DP'den istifa edenler bir beyanname neşretti” (07.04.1954) başlığıyla Cemiyetin kuruluşunu duyurmuştur. DP yanlısı *Yeni Mersin* gazetesinin Cemiyete karşı suçlayıcı tarzda haberler yayımladığı görülmüştür. Gazetenin “Müstakiller Boykot

¹⁵ İllere göre Mayıs 1954 seçim sonuçları hakkında detaylı inceleme için bkz. <https://www.ysk.gov.tr/tr/02-mayis-1954-x-donem-milletvekili-genel-secimi/80062>; <https://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007>.

Ediliyor” (20.03.1954) haberinde, *Mücadele* gazetesinin DP hakkında yalan haberler yaptığı ve halkın buna tepkili olduğu ve Müstakilleri boykot ettiği ileri sürülmüştür. “Müstakiller Buz Gibi Oldu” (26.03.1954) başlıklı haberde ise, Müfide İlhan’ın Köylü Partisi’nden aday olduğu iddiası ortaya atılmış ve Cemiyet içerisinde bir ayrılık çıkarmak amaçlanmıştır. Zira İlhan’ın böyle bir adaylığı söz konusu olmamıştır. 7 Nisan 1954 tarihli haberde ise, *Yeni Mersin* gazetesi bu kez seçimlerde bağımsız adaylığını açıklayan İlhan’ı “Müfide İlhan D.P. saflarında kazandığı şöhreti şimdi şahsi menfaati için istismar ediyor” başlığıyla sayfasına taşımıştır.

Ulusal basına bakıldığında *Cumhuriyet* gazetesinin Müstakilleri Destekleme Cemiyeti’ne “Muhalefetin iş birliği teşebbüsünde zorluklar” (16.03.1954) başlığı ile yer vererek bağımsız aday olacakların tahmine dayalı bir listesini yayımladığı görülmektedir. Ayrıca *Vatan* gazetesi “İçel, DP teşkilatı bir tahmin yaptı” (12.04.1954) başlığı ile Müstakillerin İçel’de DP’ye karşı bir çatlak oluşturduklarını ancak bunun DP’yi değil CHP’yi zora sokacağını yazmıştır. Gazetenin Cemiyet ile ilgili bir diğer haberi ise “Partiler-İçel’de” (13.04.1954) başlığı ile bağımsız adayların listesini yayımladığı bir haberdir.

Bu noktada DP’nin basın ile olan ilişkisine bakmak yerinde olacaktır. Demokratlar seçim çalışmaları sırasında basına özgürlük vaadi vererek 14 Mayıs genel seçimini kazandıktan sonra 15 Temmuz 1950’de yeni bir basın kanunu çıkarmış, partinin iktidarının ilk yılları basınla iyi ilişkiler yaşadıkları bir dönem olmuştur. Ancak zamanla basınla DP arasındaki bu ilişki bozulmuştur (Şenol-Cantek, 2019: 423). DP ile basın arasındaki ilişki, ilk olarak 1953 yılında, daha sonra ise DP’nin 1954’te çıkardığı kanun tasarısı ile bozulmaya başlamıştır. 1954’te DP, “Neşir yoluyla veya radyo ile işlenecek bazı cürümler hakkında kanun tasarısı” ile basına 1946 yılından itibaren ortaya koyduğu “geniş özgürlükler” vaadini yıkmaya başlamıştır. Basını tamamen kendi kontrolü altına almayı amaçlayan bu kanun nedeniyle DP ile basın arasındaki ipler de kopmaya yüz tutmuştur. 1954 seçimlerinden güçlenerek çıkan DP, basına karşı zorlayıcı yasalar çıkardığı, sansür uygulamalarını ve yasakları yoğunlaştırdığı bir dönemi başlatmıştır (Bulunmaz, 2012: 203-214). Çünkü DP, iktidarı süresince basından yararlanarak kamuoyunun desteğini sağlamaya çalışmış ancak ekonomik ve toplumsal vaatlerini gerçekleştirmeye çalışırken yükselen toplumsal sıkıntılar basının muhalefetini artmıştır (Çakır & Yavalar, 2017: 268). DP’nin basına karşı zamanla değişen bu tutumunun Müstakilleri Destekleme Cemiyeti’nin ve *Mücadele* gazetesinde DP’ye karşı yer alan eleştirilerin ulusal basında yer almaması ile yakından ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü Müstakillerin iddiaları DP’nin zamanla otoriterleşen, yerelde yaşanan sorunları göz ardı eden, hatta İlhan’a göre yapılan yolsuzluklara dahi ses çıkarmayan bir yapıya büründüğü, 1950’de

iktidara gelirken verdiği sözleri unuttuğu yönündedir. Bu da iddiaların ve eleştirilerin ulusal basında DP'nin 1954'te uygulamaya başladığı sansür ve yasaklar nedeniyle yer almama nedeni olarak gösterilebilir.

Müfide İlhan, seçim sürecinde ve sonrasında DP'ye karşı yürüttüğü muhalefeti nedeniyle 1954 seçim sonuçları açıklanınca Mersin'de artık yaşayamaz hale gelmiştir. O dönemde İlhanların yaşadığı sıkıntıların doğrudan tanığı olan en büyük kızları Gül Önür, *Hürriyet* gazetesine verdiği bir röportajda, Müfide İlhan'ın tehdit mektupları aldığını anlatmıştır.¹⁶ 19 Kasım 2022 tarihinde yapılan sözlü tarih görüşmesinde bu konu Simla İlhan'a da sorulmuştur. Simla İlhan tehdit mektuplarını hatırlamadığını söylemiş ancak "Bizi Mersin'den kovdular. Babamı İzmit'e sürdürdüler" demiştir. Kızlarının bahsettiği üzere İlhan ailesi ya tehdit mektupları ile korkutulmaya çalışılarak ya da tayin yoluyla Mersin'den bir an evvel gönderilmek istenmiştir. Seçim sonuçlarının açıklanmasının ardından Müfide İlhan Mersin'den ayrılarak İzmit'e tayin olan eşinin yanına gitmiştir. *Mücadele* gazetesi seçimlerden bir hafta önce yayınlarına son vermiş ve seçimlerin ardından da yayınlarını sürdürmemiştir. Müstakilleri Destekleme Cemiyetinin de genel seçimlerin ardından herhangi bir çalışmasına rastlanmamıştır. Böylelikle *Mücadele* gazetesinin ve Müstakilleri Destekleme Cemiyetinin faaliyetleri ile birlikte Müfide İlhan'ın Mersin'deki siyasi yaşamı da sona ermiştir.

4. Müfide İlhan'ın Basındaki Temsiliyeti

Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren kadınların konumunda yeterince ilerleme kaydedilememiş ve 1950'li yıllara gelindiğinde bile kadınlara geleneksel kadın rollerinin dayatılmasına devam edilmiştir. Bu noktada Müfide İlhan örneğine baktığımızda, 1946'da siyasete atılan, 1950'de belediye başkanı seçilen ve Mersin'de Belediye Meclisi'ndeki tek kadın olan İlhan, bazı gazetelerde övgülerle anılsa bile çoğu kez çeşitli eleştirilere maruz kalmıştır ve bu eleştirilerin önemli bir kısmı onun cinsiyetine referansla dile getirilmiştir. Çünkü bu dönemde kadınlar açısından eğitim, çalışma hayatı gibi kamusal alanlarda en azından niceliksel olarak bir artış saptanabilse de siyaset hala belirgin bir şekilde erkek egemenliğinin sürdüğü bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır (Yaraman, 2015: 55).

Köyleri kasabaları dolaşıp seçim çalışmaları yapan, mitinglerde kalabalık kitlelere hitap eden "demokrat bir kadın" Türkiye için yeni bir portreydi. Dönemin süreli yayınları incelendiğinde,

¹⁶ İmzasız röportaj. *Hürriyet*. (2004, 11 03). Türkiye'nin ilk kadın belediye başkanının öyküsü. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/turkiyenin-ilk-kadin-belediye-baskaninin-oykusu-208835> [Erişim tarihi: 01.11.2020]. Gül Önür'ün röportajında bahsettiği tehdit mektuplarına ulaşılammıştır.

Müfide İlhan'a DP'ye girişi ve yaptığı mitingler nedeniyle başlangıçta olumlu bir yaklaşım olduğu görülmektedir. *Cumhuriyet* gazetesi (07.04.1950), İlhan'ın seçim çalışmalarından bahsederken onu "erkeklerle taş çıkaracak kudrette bir kadın" olarak tanımlamıştır. Erkek egemenliğinin sürdüğü Türkiye siyaseti hem çok partili hayata geçişle bir kabuk değiştiriyordu hem de siyasete atılmış bir kadının sesi Mersin'den yükseliyor ve başkentten işitiliyordu. İlhan'ın çalışmaları takdir görüyor ve değişen Türkiye siyaseti için olumlu bir imaj çiziyordu. Fakat çok geçmeden kendisine "anne" ve "eş" olduğunu hatırlatan eleştiriler yöneltmeye başlamıştır. Bu tarz eleştiriler ilk olarak CHP saflarından gelmiştir. Mersin'deki CHP kanadı bu eleştiride İlhan'ın yedi çocuk annesi olduğunu kendisine hatırlatmış ve "evinin hatun kişisi, çocuklarının anası" olarak yaşamını sürdürmesi gerektiğini söylemiştir. Buna göre, İlhan "birçok yeri gezip görmüş, bilgili bir kadın olabilirdi" fakat siyaset "adamı" hırpalayan bir işti ve çocuklu bir kadının işi olamazdı (Dündar-İlhan, Aralık 1995). Anlaşıldığı üzere, siyaset hala yalnızca "adam" yani erkek işi olarak düşünülmekteydi. Müfide İlhan birçok yeri gezip görmüş, okumuş ve bilgili biri olsa da siyaset arenası halen bir erkek alanı olarak görülmekteydi. Bu nedenle kadın kimliği üzerinden İlhan'a geleneksel yerinin hatırlatıldığı bir söylem hâkimiyet kazanabiliyordu.

1950 yılındaki belediye başkanlığı seçimleri sırasında basında İlhan'a olumlu bir yaklaşım olduğu görülmektedir. *Yeni Mersin* gazetesi (08.09.1950) onu başkanlığa en uygun aday olarak işaret etmiştir. Habere göre, diğer adayların başka meslekleri vardı, İlhan ise başka bir iş yapmadığı için sadece şehrin işleri ile rahatlıkla ilgilenebilirdi. Ayrıca İlhan "fevkalade enerjik" idi ve "belediye dairesindeki koltuğuna yaslanarak akşama kadar kâğıt havalesi ile vakit kaybedecek" biri değildi. Şehrin her tarafını karış karış gezecek ve ihtiyaçları tespit edecek birinin başkan olması gerekiyordu. Belediye Meclisi'nde bu kriterlere en uygun kişi de "dünyanın muhtelif şehir ve kasabalarını gezmiş görmüş" olması sebebiyle şehirlerin ihtiyaçları ve imar işleri hakkında bilgisi olan Müfide İlhan'dı. Haberdeki dikkat çekici nokta İlhan'ın bir kadın, bir anne veya eş olmasından söz edilmemesidir. Yani bu haberde Müfide İlhan diğer erkek adaylarla yalnızca meslek icrası açısından karşılaştırılmıştır. Ayrıca haberde Türkiye'nin ilk kadın il belediye başkanının Mersin'den çıkmasının şehir için bir gurur kaynağı ve Türkiye için bir zihniyet dönüşümünün de kanıtı olacağı yazılmıştır. Ancak İlhan'ın DP'den ayrılması ve kendine yeni bir siyasi yol çizme çabasına girişmesi ile birlikte, *Yeni Mersin* gazetesi bu cümlelerini unutmuş ve İlhan'a karşı saldırgan bir tavır takınmıştır. Bununla birlikte Mersin'deki siyasi hayatında yaşadıklarına bakıldığında İlhan'ın belediye başkanı olmasının Türkiye'de bir zihniyet dönüşümüne neden olduğunu söylemek güç gözükmektedir. Hatta

belediye başkanlığından sonra deneyimledikleri 1950’lerde kadınların siyasi hayattaki varlıklarını devam ettirmelerinin ve kendilerine bu arenada bir yer bulabilmelerinin zorluğunu ortaya koymaktadır.

Basının Müfide İlhan’a yönelik eleştirel tutumu İlhan’ın Londra ziyaretinin ardından başlamıştır. Başlangıçta bu ziyaret olumlu karşılanmış, İlhan’ın İngiltere’ye gitmesi ve yurda dönüşü gazetelerde önemli bir yer tutmuştur.¹⁷ İlhan’dan Londra dönüşü röportaj alan ve orada edindiği tecrübeleri öğrenmek isteyen *Akşam* gazetesi¹⁸, 28 Mayıs 1950 tarihli sayısında bu kez İlhan’ı “işlerini ağlayarak çözen bir kadın” olarak sayfalarına taşımıştır. Habere göre, İlhan’ın karşılaştığı ilk zorluk Türkiye’ye gelişinin hemen ardından meclis üyelerinden gelen sert eleştirilerdi ve İlhan meclis üyelerini ağlayarak mağlup etmişti. Ardından bu söylemlere *Cumhuriyet* gazetesi de katılmıştır. Bu gazeteler İlhan’ın sorunlarını çözmek için ağladığını, gözyaşlarını erkekler karşısında bir silah olarak kullandığını yazıyordu. İlhan’ın gözyaşları “kadının yegâne silahı” olarak tasvir ediliyor ve erkeklerin karşısında zor durumda kalan “her kadın gibi” Müfide İlhan’ın da bu silahını kullandığı gazete sayfalarına taşınıyordu. İlhan, Belediye Meclisi’nde yapılan eleştiriler karşısında ağlamaya başlıyor, erkekler de bu durumda eleştirilerine son vermek zorunda kalıyor ve sonunda gözyaşları sayesinde Belediye Meclisi üyelerini susturmuş oluyordu. *Cumhuriyet* gazetesinde ayrıca İlhan’ın belediye başkanlığına uygun olmadığı da yazılmıştır. Gazetede yer alan bir yazıya göre, İlhan Türkiye’nin ilk kadın il belediye başkanı olmakla gurur duyuyor olsa da buna pişman olacaktı. Çünkü Türkiye’de belediye başkanlığı “ateşten bir gömlek” ve epey zor bir işti. Belediye başkanlarına haklı haksız türlü eleştiriler yöneltilirdi ve bunlara dayanmak için “çelik gibi sağlam sinirli yahut da taş gibi duygusuz, vurdumduymaz bir adam” olmak gerekirdi (*Cumhuriyet*, 21.05.1951).

1950’lerin Türkiye’sinde ağlama eylemine yüklenen cinsiyetçi bir anlam olduğu açıktır. “Kadının en güçlü silahı gözyaşlarıdır” diyerek -İlhan özelinde- aslında tüm kadınların zayıflığına ve beceriksizliğine gönderme yapıldığını söylemek mümkündür. İlhan için yapılan bu haberlerin alt metninde, onun bir kadın olarak zayıf olduğu, işlerini ancak gözyaşları ile çözebildiği ve dolayısıyla zayıf bir kadın olarak Müfide İlhan’ın başarılı bir belediye başkanı

¹⁷ *Zafer*. (1950, 10 11). Londra Belediyecilik kongresi Türk delegesi. s. 2.; *Milliyet*. (1950, 12 11). Kadın Belediye Reisimiz Londra’ya gitti. s. 2.; *Milliyet*. (1950, 25 11). Müfide İlhan’ın radyo konuşması. s. 3.; *Yeni Mersin*. (1950, 28 11). Belediye Başkanımız B.B.C den dün hemşehrilerine hitap etti. s. 1-2.; *Yeni İstanbul*. (1950, 11 11). Türkiye’nin ilk kadın belediye başkanı İstanbul’da. s. 3.; *Akşam*. (1950, 14 12). Mersin Belediye Başkanı Londra’dan döndü. s. 5; *Zafer*. (1950, 15 12). Mersin Belediye Başkanı İngiltere’den yurda döndü. s. 4.; *Yeni Mersin*. (1950, 21 12). Belediye Başkanımız Müfide İlhan dün şehrimize geldi. s. 2.

¹⁸ *Akşam* gazetesininin 14.12.1950 tarihinde “Mersin Belediye Başkanı Müfide İlhan Londra’dan Döndü” başlıklı haberinde Müfide İlhan ile röportaj yapan muhabirin ismi belirtilmemiş ve röportajı yapan kişi, “Müfide İlhan ile görüşen arkadaşımız” olarak ifade edilmiştir.

olmasının beklenmemesi gerektiği okunabilmektedir. Bu noktada kadınların siyasal katılımını engelleyen gerekçelerden en kabul görenlerinin başında da siyaset yapmak için gerekli becerilerden yoksun oldukları iddiasının olduğu söylenebilir. Erkekler siyasal yaşamda ataerkil rollerini devam ettirirken kadınlar bununla başa çıkmak için birtakım yollar bulmuş ve toplumsal ilişkilerine duygusal nitelik katmışlardır. Bunu erkekler “entrika” olarak değerlendirirken ayrıcalıkların, kaynakların ve hatta sorumlulukların erkeklerle eşit olmadığı bir düzende, kadınların aslında yapmak istedikleri karşı karşıya kaldıkları durumları ve kişileri idare etmek olmuştur (Yaraman, 2015: 23, 30).

DP saflarından siyasete atılan Müfide İlhan’ın seçilmesi için onu öven, birçok ülke ve şehir dolaştığı için bir şehrin nasıl idare edileceğini bildiğini ve bundan dolayı da belediye başkanlığı için kendisinin en uygun aday olduğunu yazan *Yeni Mersin* gazetesinin tavrı, İlhan Müstakilleri Destekleme Cemiyetinden bağımsız milletvekili adayı olunca değişmiştir. Yukarıda da bahsedildiği üzere, *Yeni Mersin*’in söylemleri aslında kendi içinde çelişiyordu. Bu söylem kabiliyetleri nedeniyle belediye başkanı olmasını istedikleri İlhan’ı daha sonra kabiliyetsiz ve DP’den siyasete atılmasa şöhret kazanamayacak biri olarak lanse etmektedir.

Türkiye tarihinde 19. yüzyılda başlayan modernleşme süreci içinde kadınlar eğitimden kamusal yaşamlarına, giyim yasaklarından evliliklerine ve daha sonra da siyasal haklarına kadar mücadele vermek zorunda kalmış, çeşitli haklara sahip olduklarında bile onları kullanabilmek için birçok engelle başa çıkmaları gerekmiştir. Cumhuriyet’in ilan edilmesinden sonra Nezihe Muhiddin ve Halide Edip Adıvar gibi isimlerin suskunluğa itilmeleri (Sancar, 2020: 157) bu engeller nedeniyle olmuştur. Bu noktada İlhan’ın öncelikle CHP tarafından aldığı eleştiriyi yeniden hatırlanmalıdır. İlhan’a yedi çocuk annesi olduğunu hatırlatan ve siyasetin çocuklu bir kadın işi değil “adam” işi olduğunu vurgulayan CHP tarafıdır. Ardından belediye başkanlığı döneminde basın tarafından da bu tarz cinsiyetçi eleştiriler kendisine yöneltilmiş ve DP’den ayrılışı ile de artık “kabiliyetsiz” bir kadın olduğu söylenmeye başlanmıştır. Onu beceriksizlikle suçlayan taraf ise bu kez DP olmuştur. Aslında bu tarihsel süreç içerisinde kadınlar birçok kez aynı tarz tutumlara maruz kalmışlardır. Çünkü -yukarıda İlhan özelinde de bahsettiğimiz üzere- cinsiyetçi kodlarla kadın ve erkek davranışlarına birtakım değerler atfedilmektedir. Bu bağlamda güç, kuvvet, dayanıklılık gibi özellikler erkeklere özgü olarak değerlendirilirken, kadınlarla bu nitelikler pek de özdeşleştirilmemektedir. Bu durum da iktidarın temel belirleyicilerinden biri olmayı sürdürmektedir (Yaraman, 2015: 30-31). Dolayısıyla İlhan’a yöneltilen tüm bu eleştiriler ilk ya da son olmamakla birlikte, İlhan’ın tecrübeleri siyasi hayatta var olma mücadelelerinde kadınların karşılaştıkları zorluklara dair önemli ipuçları sunmaktadır.

5. Sonuç

Türkiye'nin çok partili hayata geçmesiyle birlikte değişim sürecine giren siyaset arenasında, Müfide İlhan adını tarihe Türkiye'nin ilk kadın il belediye başkanı olarak yazdırmıştır. Bu çalışmada İlhan'ın Mersin'de siyasi hayat içerisinde olduğu dönemdeki faaliyetlerine yer verilmiş, 1951'de İlhan'ın belediye başkanlığına seçilmesi ve başkanlık döneminde yaşadıkları dönemin basınından izlenmeye çalışılmış, bazı noktalarda ise İlhan'ın kızı Simla İlhan ile yapılmış sözlü tarih görüşmesine başvurulmuştur.

Uzun yıllar süren CHP iktidarının karşısına sözü millete verme vaadiyle çıkan, halkın desteğini arkasına alarak yönetimi devralan DP'nin Mersin'de teşkilatlanma çalışmalarında rol üstlenen İlhan, yerel yönetimde de görev almayı kabul etmiştir. Belediye başkanlığına yeni başladığı dönemde gerçekleştirdiği Londra seyahati ise İlhan'ın karşısında bir muhalefet oluşmasına sebep olmuştur. Kısa bir süre başkanlık koltuğunda oturan İlhan, görevinin büyük bir bölümünü Belediye Meclisi ile yaşadığı tartışmalarla geçirmiştir. Bu tartışmalar esnasında ağlaması ise ulusal ve yerel basında haberlere konu olmuş ve hem şehri yönetmeye hem de muhalefet ile uğraşmaya çalışırken aynı zamanda basından gelen eleştirilerin baskısı altında başkanlık yapmaya çalışmıştır. DP'nin Mersin teşkilatı ile ayrı düşmesi ve Genel Merkezden de bir destek görememesi İlhan'ın güvenerek girdiği parti ile yollarını ayırmasına neden olmuştur. Bu noktada İlhan ne CHP ile ne de DP ile siyasi düşüncelerinin uyuştuğuna inanarak bağımsız bir şekilde siyaset yapmaya çalışmıştır. Bundan dolayı bağımsız adayların Türkiye'de demokrasinin işleme için gerekliliğine ve siyasi partilere karşı bir fren görevi göreceğine inanan kişilerle birlikte Müstakilleri Destekleme Cemiyeti'ni kurmuş, kendisi de bu Cemiyet içerisinde bağımsız milletvekili adaylığı olmuş ve kamuoyuna Cemiyetin sesini duyurabilmek amacıyla önce Ayten Erdem ile birlikte, sonradan tek başına *Mücadele* gazetesini çıkarmıştır. Cemiyet de gazete de Mersin siyaseti ve basını için o dönemde önemli bir gelişme olarak karşımıza çıkmasına rağmen ulusal çapta beklenen ilgiyi görememişlerdir. Seçimlerdeki başarısızlığın ardından her ikisinin faaliyetleri de sona ermiştir.

DP'den ayrılışı ile birlikte Mersin'in yerel basını İlhan'a karşı tavrını değiştirmiştir. İlhan'ın aslında bir şehri yönetmeye kabiliyeti olmayan, DP sayesinde üne kavuşmuş bir kadın olarak başarısız olacağına dair tavrılar üretilmiştir. Bir başka deyişle hem DP içerisinde hem de DP karşısında bulunduğu dönemlerde İlhan'ın basından gördüğü eleştirilerin "başarısız ve beceriksiz kadın" söylemi çerçevesinde çizilmiş olduğu görülmektedir. Ulusal basında ise İlhan'a karşı eleştiriler Mersin basınından önce başlamış, İlhan için önce bir gurur kaynağı

olarak bahseden gazeteler sonrasında İlhan'ı bir kadın olduğu için siyasette başarılı olamayacak bir kişi olarak lanse etmiştir.

Müfide İlhan kendisine çizilen toplumsal sınırlar içinde kalmamayı tercih etmiş ve bu tercihini hayata geçirirken de dönemin erkek hakimiyeti altındaki siyaset içerisinde belediye başkanı olarak var olabilmiş bir kadın isim olarak tarihe adını yazdırmıştır. 1946 yılından itibaren yerelde yaptığı çalışmalar, yürüttüğü seçim kampanyaları ve bağımsız olarak gerçekleştirmeye çalıştığı hedefleriyle İlhan, 1950'lerin siyasi atmosferi içerisinde kendisine bir yer açabilmiş ve bu yeri kendi ilkeleri doğrultusunda doldurmak için ciddi çaba göstermiş bir isimdir. Onun yaşadıkları ve gösterdiği çaba bizi bir kadının Türkiye siyasetinde var olma mücadelesine şahit ederken siyasette erkek egemen söylemin devam ettiğini de ortaya koymaktadır. Haklarını elde etmek için uğraş veren ve uzun süre beklemek zorunda kalan kadınlar, bu haklara kavuştuktan sonra hakların varlığının yeterli olmadığını, çünkü bu hakların kullanımının erkekler tarafından sınırlandırılmaya çalışıldığını deneyimlemişlerdir.

Toplumsal cinsiyet eşitliği kavramı açısından ve Türkiye'de kadınların hak kazanımı mücadelesi çerçevesinden 1950'li yılların Türkiye'sine bakıldığında İlhan'ın deneyimleri bize önemli ipuçları vermektedir. Siyasi hayat içerisinde -ister yerel ister merkezi olsun- kadınlar ve erkekler için -yasal çerçevede öyle olmasa da- eşit imkanlar tanınmadığını anlayabilmekteyiz. Bununla birlikte kadınların kazandıkları hakları kullanma konusunda çizilen sınırlar içerisinde kadınların hala anne-eş olarak tanımlanmaya devam ettiklerini ve kadınların toplumsal kurallar içerisinde şekillendirilmeye çalışıldığını İlhan'ın hayatına bakarak görmekteyiz. Cumhuriyet'in kurulması kadınların kazanımlar elde etmesi için önemli bir adım olmuşsa da modernleşme yolundaki genç Türkiye Cumhuriyeti'nde kadınlara sınırlar çizilmeye devam edilmiş, annelikleri ve ailelerine karşı sorumlulukları hem kadınlara hem de topluma unutturulmamaya çalışılmıştır. Türkiye demokraside tecrübe kazandıkça ve yeni atılımlar yaptıkça bu durumun değişebileceği kadınlar tarafından umut edilse bile çok partili hayata geçiş sonrasında da aynı söylemler ve tutumlar devam etmiş, kadınlar kendilerine erkekler tarafından çizilen birtakım sınırlar içerisinde kalmaya zorlanmışlardır.

Kaynakça

- Akşam*. (1950, 08 09). İlk kadın belediye reisimiz.
- Akşam*. (1950, 14 12). İmzasız röportaj. Mersin Belediye Başkanı Londra'dan döndü.
- Akşam*. (1951, 28 05). Mersin Belediye reisi ilk defa ağlamıyor!
- Akşam*. (1954, 8 02). Mersin'de DP'den mühim istifalar.
- Arat, Y. (2014). Türkiye'de Modernleşme Projesi ve Kadınlar. Bozboğan, S. ve Kasaba, R. (Ed.) *Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik* (ss. 96-114). İstanbul: Traih Vakfı Yurt Yayınları.
- Bulunmaz, B. (2012). Türk Basın Tarihi İçerisinde Demokrat Parti Dönemi ve Sansür Uygulamaları. *Öneri*, 10(37), 203-214.
- Can Dünder'in Müfide İlhan ile görüşmesi. Aralık 1995. Bodrum. MP3 ses kaydı. İlhan Ailesi Arşivi.
- Cumhuriyet*. (1950, 07 05). Hatay'da muhalefet.
- Cumhuriyet*. (1950, 08 09). Türkiye'nin ilk kadın Belediye Başkanı.
- Cumhuriyet*. (1950, 11 09). İlk Kadın Belediye Reisi ile Mülakat.
- Cumhuriyet*. (1951, 21 05). Bayan Müfide İlhan'ın gözyaşları.
- Cumhuriyet*. (1954, 08 02). Mersin'de D.P den çekilenler istifa sebebini açıklıyor.
- Çakır, H. & Yavalar, D. (2017). Demokrat Parti İktidarı ve Basın. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(3), 257-270.
- Çakır, S. (2011). Feminist Tarih Yazımı: Tarihin Kadınlar İçin, Kadınlar Tarafından Yeniden İnşası. S. Sancar (Ed.) *Birkaç Arpa Boyu... 21. Yüzyıla Giderken Türkiye'de Feminist Çalışmalar* (ss. 505-533). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Çakır, S. (2013). *Osmanlı Kadın Hareketi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Findley, C.V. (2014). *Modern Türkiye Tarihi – İslam, Milliyetçilik, Modernlik 1789-2007*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Hürriyet*. (2004, 11 03). İmzasız röportaj. Türkiye'nin ilk kadın belediye başkanının öyküsü. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/turkiyenin-ilk-kadin-belediye-baskaninin-oykusu-208835> [Erişim tarihi: 01.11.2020]
- Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı. (1969, 22 Aralık). *Müfide İlhan tarafından yazılmış özgeçmiş*. (Belge No. 10005-001-020). Müfide İlhan Arşivi, İstanbul.
- Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı. 1996, 4 Şubat). *Can Dünder tarafından yazılan "Elveda Müfide Hanım" başlıklı Milliyet gazetesinde yayımlanan köşe yazısı kopyası*. (Belge No. 10005-007-653). Müfide İlhan Arşivi, İstanbul.
- Milliyet*. (1950, 12 11). Kadın Belediye Reisimiz Londra'ya gitti.
- Milliyet*. (1950, 25 11). Müfide İlhan'ın radyo konuşması.
- Milliyet*. (1996, 3 02). Ata'nın manevi kızı öldü.

- Mücadele.* (1954, 26 02). Müstakilleri Destekleme Cemiyeti Tarsus'ta kuruldu-Konuşan Hatiplerden özetler veriyoruz-Müfide İlhan'ın konuşması.
- Mücadele.* (1954, 19 02). İlhan, M. 'Mücadele', s. 1-3.
- Mücadele.* (1954, 19 02). Demokrat Parti'den istifa edenler siyasi bir cemiyet kurdular.
- Mücadele.* (1954, 23 02). Diyarbakırlılar Müstakilleri Destekleme Cemiyetinin şubelerini açmak istiyorlar.
- Mücadele.* (1954, 26 02). Diyarbakır'dan sonra Niğde.
- Mücadele.* (1954, 24 02). İlhan, M. 'Müstakiller', s. 1-2.
- Mücadele.* (1954, 03 03). Müstakilleri D.C. Tarsus ocaklarının açılış merasimlerine ait konuşmaları neşrediyoruz - Müfide İlhan'ın konuşması.
- Mücadele.* (1954, 25 03). Müstakilleri Destekleme Cemiyeti Genel Başkanlığından.
- Mücadele.* (1954, 2 03). Müstakilleri Destekleme Cemiyetinin Urfa şubesi kuruldu.
- Mücadele.* (1954, 03 04). İlhan, M. 'Aziz İçelliler ve sevgili seçmen kardeşlerim', s. 2.
- Mücadele.* (1954, 05 04). Müstakilleri Destekleme Cemiyetinin Urfa Teşkilatı İl İdare Heyeti Üyesi Y. Kimya Mühendisi Mikdat Açıanal şehrimizde.
- Mücadele.* (1954, 15 04). Müstakilleri Destekleme Cemiyetinin Urfa İl İdare Kurulu Başkan Vekili Necdet Açıanal'ın Menderes'e telgrafı.
- Mücadele.* (1954, 24 04). Müstakilleri Destekleme Cemiyetinin desteklediği adayların beyannamesi.
- Mücadele.* (1954, 28 04). Sayın İçel Halkına.
- Özkay, N. (2017). Nezihe Muhiddin ve Türk Kadın Yolu Dergisi. [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü] İstanbul.
- Pınar, M. (2018). *Cumhuriyet Döneminde Mersin ve İçel'de Siyasi Hayat (1923-1950)*. İstanbul: Hiper Yayın.
- Sancar, S. (2020). *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti – Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sarıtaş, E. & Şahin, Y. (2019). Ellili Yıllarda Kadın Hareketi. M. K. Kaynar (Ed.), *Türkiye'nin 50'li Yılları* (ss. 627-665). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Simla İlhan ile Sözlü Tarih Görüşmesi. 19 Kasım 2022. Bodrum. M4A ses kaydı.
- Scott, J. W. (2013). Feminist Tarihin Peşinde, Çev. A. Günaydın, A. Sönmez, F. Dinçer, Ö. Tümer, Ö. Aslan, İstanbul: Bgst Yayınları.
- Sertoğlu, M. (Ed.) (2016). *Mareşal Fevzi Çakmak Açıkıyor – Mustafa Kemal Paşa'yı Kurşuna Dizilmekten Nasıl Kurtardım?* İstanbul: Derin Tarih Kültür Yayınları.
- Şenol-Cantek, F. (2019). Ellili Yıllar Türkiye'sinde Basın. K. Kaynar (Ed.), *Türkiye'nin 50'li Yılları* (ss. 423-450). İstanbul: İletişim Yayınları.

Şengün, H. (2018). Artvin’de İki Kadın Kahraman: Çiçek Nene (İrişti) ve Saide Hanım (Ardahan). Wolff, R.A., Yılmaz, S., Mamur Işıkcı, Y., Bülbül, H. Ve Mamur Yılmaz içinde, *Kadın Çalışmalarında Güncel Konular* (ss. 161-163). Konya: Eğitim Yayınevi.

Türkiye Cumhuriyeti Resmî Gazete. (1930, 14 Nisan). (Yayın No: 1471). <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1471.pdf> [Erişim tarihi: 09.04.2023]

Türkiye Cumhuriyeti Resmî Gazete, (1963, 27 Temmuz). (Yayın No: 11465). <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/11465.pdf> [Erişim tarihi: 09.04.2023]

Ünal, K. (2013). Müfide İlhan Türkiye’nin İlk Kadın İl Belediye Başkanı - Eylül 1950. Tarsus: Tarsus Belediyesi Kültür Yayınları.

Varel, A. (2019). Elli Yıllarda Muhalefet: Hükümete Yönelik Temel Eleştiriler ve DP Karşısında CHP'nin İdeolojik Konumlanması. M. K. Kaynar (Ed.), *Türkiye'nin 50'li Yılları* (ss. 203-234). İstanbul: İletişim Yayınları.

Vatan. (1954, 12 04). İçel, DP teşkilatı bir tahmin yaptı.

Vatan. (1954, 13 04). Partiler-İçel’de.

Yaraman, A. (2015). *Türkiye’de Kadınların Siyasal Temsili – Dışılık Siyaset*. Ankara: Bağlam Yayınları.

Yüksek Seçim Kurulu (YSK). 1950 - 1977 Yılları Arası Seçim Çevrelerine Göre Seçim Sonuçları, <https://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007> [Erişim tarihi: 01.02.2023].

Yüksek Seçim Kurulu (YSK). 2 Mayıs 1954 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları. <https://www.ysk.gov.tr/tr/02-mayis-1954-x-donem-milletvekili-genel-secimi/80062>, 28.08.2023 [Erişim tarihi: 01.02.2023].

Yeni Adana. (1954, 8 02). DP’den istifa edenler bir beyanname neşretti.

Yeni Adana. (1954, 25 03). Müstakiller Cemiyeti inkişaf kaydetmektedir.

Yeni İstanbul. (1950, 09 09). Adana, Mersin, Tarsus ve Ceyhan’da Belediye Başkanları seçimi yapıldı.

Yeni İstanbul. (1950, 11 11). Türkiye’nin ilk kadın belediye başkanı İstanbul’da.

Yeni İstanbul. (1950, 13 12). İlk kadın belediye reisi.

Yeni Mersin. (1950, 08 09). Mersin Belediye Başkanlığına Bn. Müfide İlhan’ın seçileceğini umarız.

Yeni Mersin. (1950, 09 09). Müfide İlhan ittifakla Belediye Başkanı seçildi.

Yeni Mersin. (1950, 14 09). Yollar ve Seyyar Satıcılar.

Yeni Mersin. (1950, 02 11). Belediye Başkanımız İngiltere’ye gidiyor.

Yeni Mersin. (1950, 28 11). Belediye Başkanımız B.B.C den dün hemşehrilerine hitap etti.

Yeni Mersin. (1950, 21 12). Belediye Başkanımız Müfide İlhan dün şehrimize geldi.

Yeni Mersin. (1951, 07 01). Aziz hemşerilerim.

Yeni Mersin. (1951, 02 02). Belediye Meclisi dün ilk toplantısını yaptı.

- Yeni Mersin.* (1951, 12 04). Gökçel, Şeref. 'Belediyemiz', s. 1-2.
- Yeni Mersin.* (1951, 03 10). Davet.
- Yeni Mersin.* (1951, 04 10). Belediye Başkanı itimad oyu alamadı.
- Yeni Mersin.* (1951, 11 12). Belediye Başkanı Müfide İlhan'ın iskat kararı tastik edildi.
- Yeni Mersin.* (1954, 09 02). Sayın İçel Halkına ve D.P. mensuplarına.
- Yeni Mersin.* (1954, 09 02). Demokrat Parti ayaktadır.
- Yeni Mersin.* (1954, 10 02). Vatandaşlara emniyetle arz edebiliriz ki...
- Yeni Mersin.* (1954, 19 02). Müstakilleri Destekleme Cemiyeti.
- Yeni Mersin.* (1954, 25 02). İmzasız haber. Kırkların fikir ve zikri.
- Yeni Mersin.* (1954, 07 04). İmzasız haber. Müfide İlhan D.P. saflarında kazandığı şöhreti şimdi şahsi menfaati için istismar ediyor.
- Yeni Mersin.* (1954, 08 04). Müstakillerin mebus adayları belli oldu.
- Yeni Mersin.* (1954, 05 05). Demokrat Parti İçel Vilayet İdare Heyeti Başkanlığı asil İçel halkına şükran ve minnetlerini bildirir.
- Zafer.* (1950, 10 11). Londra Belediyecilik kongresi Türk delegesi.
- Zafer.* (1950. 15 12). Mersin Belediye Başkanı İngiltere'den yurda döndü.
- Zürcher, E. J. (2013). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Zihnioğlu, Y. (2013). *Kadınsız İnkılap – Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadınlar Birliği*. İstanbul: Metis Yayınları.